

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ELM VƏ TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN TEXNİKİ UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

Xəlilova Çimnaz İsmayıl qızı

Qasimov Nurlan Ruslan oğlu

Məmmədova Rəna Zahid qızı

Eyvazlı Günel Elçin qızı

UNİVERSİTET VƏ BİZNES ARASINDAKI QARŞILIQLI
ƏLAQƏLƏRİN FORMALAŞDIRILMASI VƏ YÜKSƏLDİLMƏSİ
YOLLARI

mövzusunda

MAGİSTRİK DİSSERTASİYASI

İxtisas: 060405 “Sənayenin təşkili və idarədilməsi

İxtisaslaşma: İnnovasiya strategiyasının işlənməsi

Elmi rəhbər: i.f.d. dos. Rzayeva Sevinc Sabir qızı

i.e.n. dos.Əhmədov Natiq Ələmdar oğlu

BAKI-2023

UNİVERSİTET VƏ BİZNES ARASINDAKI QARŞILIQLI ƏLAQƏLƏRİN FORMALAŞDIRILMASI VƏ YÜKSƏLDİLMƏSİ YOLLARI

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ	4
I FƏSİL. UNİVERSİTETLƏRDƏ TƏHSİLİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ VƏ İNKİŞAFI	8
1.1. Universitetlərdə ali təhsilin təşkili və inkişaf istiqamətləri	8
1.2. Ali təhsil sisteminin Avropa təhsil məkanına inteqrasiyasının mahiyyəti.....	13
1.3. Təhsil səviyyəsinin monitorinqi və marketinqi.....	17
II FƏSİL. BİZNES İLƏ TƏHSİL MÜƏSSİSƏLƏRİNİN ƏLAQƏLƏRİNİN YARADILMASI VƏ İNKİŞAFI	24
2.1. Universitet və biznes strukturlarının missiya və məqsədlərində fərqlər və əlaqələr	24
2.2. Universitet və biznes strukturları ilə birbaşa əlaqələrinin qurulması	30
2.3. Biznesin innovasiya yönümlülüüyü	34
III FƏSİL. UNİVERSİTET VƏ BİZNES ARASINDAKI QARŞILIQLI ƏLAQƏLƏRİN FORMALAŞDIRILMASI VƏ YÜKSƏLDİLMƏSİ YOLLARI	40
3.1. Universitetlərdə tərəfdaşlıq əlaqələri üzrə aparılan islahatlar.....	40
3.2. Biznesin inkişafı ilə bağlı universitetlərin qarşısında qoyulan tələblər	44
3.3. Ali təhsil müəssisələrinin inkişafının Respublikamızın sosial və iqtisadi inkişafına təsiri	49
NƏTİCƏ	65
İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI	70

GİRİŞ

Müasir dövrümüzdə ali təhsil, insan kapitalının formalaşmasında və inkişafında mühüm mərhələ olmaqla özünü insan kapitalının formalaşmasında bilavasitə iştirak edən ixtisaslı mütəxəssislərin hazırlanmasında, habelə yeni kapitalın yaradılması, tətbiqi və ötürülməsində göstərir. Ölkəmizin ali təhsil müəssisələrində hazırlanan kadrlar dövlət və şirkətlərin idarə olunmasında, iqtisadi yüksəlişdə, əmək məhsuldarlığının yüksəldilməsində fəal rol oynayırlar. Ali təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, ilk növbədə dünya təhsil sahəsinə inteqrasiyanı, daha sonra isə ali təhsilin cəmiyyətin və iqtisadiyyatın müasir tələblərinə uyğunlaşdırılması sahəsində islahatları sürətləndirilir. Elmi məktəbin ali təhsil müəssisələrinin tədris prosesində innovasiya potensialının mahiyyəti müasir bazar münasibətlərində durmadan artır. Yeni elmi biliklər, yüksək ixtisaslı mütəxəssislər innovasiya iqtisadiyyatının əsas komponenti kimi dövlətin xüsusi diqqət obyektidir.

Bu gün ali məktəblər mədəni-maarif milli potensialının qorunması funksiyasını yerinə yetirən müəssisə olmaqla yanaşı, həm də intellektual məhsullar istehsal edən, təhsil xidmətləri göstərən bir qurumdur.

Mövzunun aktuallığı. Müasir qloballaşan dünyada universitetlərin şirkət və biznes strukturları ilə əməkdaşlığı, onlara tədqiqatlarını maliyyələşdirmək, şaxələndirmək üçün çoxlu sayda resurs əldə etmələrinə və eləcə də özlərinin ixtiraları üçün rəy almalarına imkan verir. İnteqrasiya olunmuş tədqiqat və təhsil, universitetlərdən insan resurslarının axınını dəstəkləməyə kömək etməklə, biznesdə savadlı, təlim keçmiş işçi qüvvəsinin formalaşmasına səbəb olur. Universitetlərin biznes strukturları üçün əsas istedad mənbəyi olmasına baxmayaraq, bu gün əmək bazarının tələb etdiyi bacarıqların uyğunsuzluğu və praktik təcrübənin olmaması bir çox məzunların iş tapa bilməməsinə və işsizliyin yaranmasına səbəb olmuşdur. Odur ki, bu gün hər bir universitet əmək bazarını tələblərinə uyğunlaşmaqla zəruri praktiki təcrübə və bacarıqların verilməsinə yönəlmiş, məşğulluğu artırma və iqtisadi artımı sürətləndirə biləcək istiqamətdə fəaliyyət göstərməlidir.

Universitetlərin biznes strukturları ilə əlaqələrinin qurulmasının vacib arqumentlərindən biri isə sahibkarlıq təfəkkürünün inkişaf etdirilməsidir. Bu gün tələbələr bazara təsir göstərmək və investorların diqqətini çəkmək üçün kifayət qədər potensiala malik olmayan əsas ideyalarla çıxış edirlər. Məhz bu problemin səbəbi isə tələbələrin bazardakı boşluqların müəyyən etmək, bu boşluqların yaradıcı və innovativ inkişaf yolu ilə aradan qaldırılması yolları ilə bağlı praktiki biliklərə malik olmamasıdır.

Məhz bu gün Ali təhsil sisteminin müasir inkişaf tendensiyaları göstərir ki, ali təhsil müəssisələri ildən-ilə işəgötürənlərlə yaxınlaşmağa doğru irəliləyir. Bildiyimiz kimi universitetin fəaliyyətinin əsas məhsulu müəyyən bilik və bacarıq səviyyəsinə malik olan məzun, müştəriləri isə müəssisələrdir. Odur ki, universitetlər əmək bazarının kadrlarla bağlı problemlərinin müəyyən edilməsi və problemlərin akademik həllərini tapmaqla biznes strukturlarının işini asanlaşdırmağa bilər. Məhz bunları nəzərə alaraq, “Universitet və biznes arasındakı qarşılıqlı əlaqələrin formalaşdırılması və yüksəldilməsi yolları” adlı magistr dissertasiyasının yerinə yetirilməsi xüsusi aktuallıq kəsb edir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Tədqiqatın məqsədi, universitet və biznes arasındakı qarşılıqlı əlaqələrin formalaşdırılması və yüksəldilməsi yollarının işlənilib hazırlanmasından ibarətdir.

Bu məqsədə nail olmaq üçün aşağıdakı *vəzifələr* yerinə yetirilmişdir:

- universitetlərdə ali təhsilin təşkili və inkişaf istiqamətlərinin araşdırılması;
- ali təhsil sisteminin Avropa təhsil məkanına inteqrasiyasının mahiyyətinin təhlil edilməsi
- təhsil səviyyəsinin monitorinqi və marketinqinin araşdırılması;
- biznes ilə təhsil müəssisələri arasında əlaqələrinin yaradılması və inkişafının təhlil edilməsi;

- universitet və biznes strukturlarının missiya və məqsədlərində fərqlər və əlaqələrin müəyyənləşdirilməsi;
- universitet və biznes strukturları ilə birbaşa əlaqələrinin qurulmasının təhlil edilməsi;
- universitet və biznes arasındakı qarşılıqlı əlaqələrin formalaşdırılması və yüksəldilməsi yollarının müəyyənləşdirilməsi;
- universitetlərdə tərəfdaşlıq əlaqələri üzrə aparılan islahatlar və biznesin inkişafı ilə bağlı universitetlərin qarşısında qoyulan tələblərin təhlil edilməsi.

Tədqiqatın nəzəri və metodoloji əsasları. Universitet və biznes arasındakı qarşılıqlı əlaqələrin formalaşdırılması və yüksəldilməsi yolları ilə əlaqədar normativ-hüquqi sənədlər və onların müddəaları, Azərbaycanda universitet və biznes arasındakı qarşılıqlı əlaqəsi ilə bağlı real faktlar və proqramlara söykənən iş təcrübəsi və bu sahədə inkişaf etmiş ölkələrdə mövcud olan təcrübə təşkil edir. Magistr dissertasiya işinin yerinə yetirilməsi zamanı sistemli yanaşma, müqayisəli təhlil, məntiqi araşdırma və s. üsullardan istifadə edilmişdir.

Respublikanın ali təhsil sisteminin yenidən qurulması ali təhsil müəssisələrinin bazasında innovasiya-təhsil fəaliyyəti mərkəzlərinin yaradılması zərurətini sürətləndirir. O, ali məktəblərin innovasiya fəaliyyətinin strateji məqsədi kimi çıxış edir: daxili və xarici investisiyalardan istifadə; elm tutumlu iş yerləri və texnologiyalar bazarının formalaşdırılması; alimlərin, müəllimlərin, tələbələrin innovasiya prosesində iştirakı və innovasiya fəaliyyətindən sabit gəlir əldə etməsi.

Universitetlərin innovasiya sahəsində səmərəli fəaliyyətinin əsas göstəriciləri aşağıdakılardır:

- innovativ məhsullar bazarına çıxış;
- aspirantların, tələbələrin, yaradıcı gənclərin innovasiya layihələrində iştirakı;
- universitet bazasında innovasiya institutlarının yaradılması;

- innovasiya və texnologiyanın idarə edilməsi sahəsində ixtisaslı kadrların hazırlanması;
- innovasiya strategiyasının işlənib-hazırlanmasında və həyata keçirilməsində universitetlərin iştirakı;
- innovasiyalar sahəsində menecerlərin ixtisaslarının artırılmasına yönəlmiş seminarların təşkili;
- ali məktəblərin ixtisas kolleci kimi innovasiya müsabiqəsi layihələrində iştirakı;
- innovasiya və texnoloji idarəetmə üzrə təlim - metodik resursların hazırlanması və nəşri.

Bu sahədə Respublika Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli Sərəncamı əsasında “Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi” təsdiq olunub. Yol Xəritəsinin 3-cü strateji vəzifəsində ali təhsil müəssisələrində insan kapitalının inkişafı və bu inkişafın “təhsil-tədqiqat-innovasiya” formatında təşviqi həyata keçiriləcək tədbirlər içərisində nəzərdə tutulub.

Tədqiqatın informasiya bazası. Tədqiqatın informasiya bazasını Azərbaycan Respublikasının iqtisadi-hüquq qanunvericilik aktları və Respublika Prezidentinin bu sahədə qəbul etdiyi Fərman və Sərəncamlar, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin statistik göstəriciləri, xarici və yerli elm adamlarının elmi-iqtisadi ədəbiyyatları, universitet və biznes tərəfdaşlığı ilə bağlı elmi əsərlər, həm yerli, həm də xarici dövri mətbuatda çap edilmiş müxtəlif elmi məqalələr, ölkəmizdə və eləcə də xarici ölkələrin internet saytlarından əldə edilmiş informasiyalar təşkil edir.

Dissertasiya işinin quruluşu və həcmi. Dissertasiya işi giriş, 3 fəsil, 9 paragraf, nəticə və istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarət olmaqla 73 səhifə təşkil edir (üzvərəqi daxil olmaqla). Dissertasiya işində 2 sxem, 1 cədvəl, 1 qrafik və 4 statistik göstəricilər əks olunmuşdur.

I FƏSİL. UNIVERSİTETLƏRDƏ TƏHSİLİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ VƏ İNKİŞAFI

1.1. Universitetlərdə ali təhsilin təşkili və inkişaf istiqamətləri

Universitetlər ölkəmizin intellektual sərvətinin mənbəyi olan, dünyada texnologiyayı öyrənmək, mənimsəmək və yeniləmək üçün hazır insan resurslarının yetişdirildiyi qurumlardır. Universitetlərin vəzifələri araşdırma aparmaq, elm istehsal etmək və yüksək səviyyəli təhsil vermək kimi ifadə etmək olar. Bu mənada ölkənin ehtiyaclarını ödəmək üçün ixtisaslı kadrların yetişdirilməsi universitetlərin vəzifələri üzrə gözləntilərin başındadır. Universitet sisteminin əsasını yaxşı hazırlanmış və ixtisaslı müəllimlər təşkil edir.

Ali təhsil orta təhsil səviyyəsindən yuxarı verilən bütün təhsil planlarının ümumi adıdır. İbtidai təhsildən sonra alınan orta təhsil, təhsil həyatını davam etdirmək istəyənlər üçün ali təhsillə davam edir. Ali təhsil nədir və hansı mərhələdə ali təhsil alacağımla maraqlananlar üçün çox aydın və başa düşülən tərfi var. Orta təhsil səviyyəsindən sonra bütün ön, bakalavr və magistr pillələri ali təhsildədir.

Ali təhsilin verildiyi təhsil müəssisələri universitetlər, fakültələr və ali məktəblərdir. Hər biri elmi muxtariyyətə və ictimai hüquqi şəxs statusuna malik olan bu müəssisələrdə yüksək səviyyədə təhsil verilir. Elmi tədqiqatların mövcud olduğu, qabaqcıl təhsil sisteminin fəaliyyət göstərdiyi bu müəssisələrdə bunların hamısı ali təhsil anlayışına cavabdır.

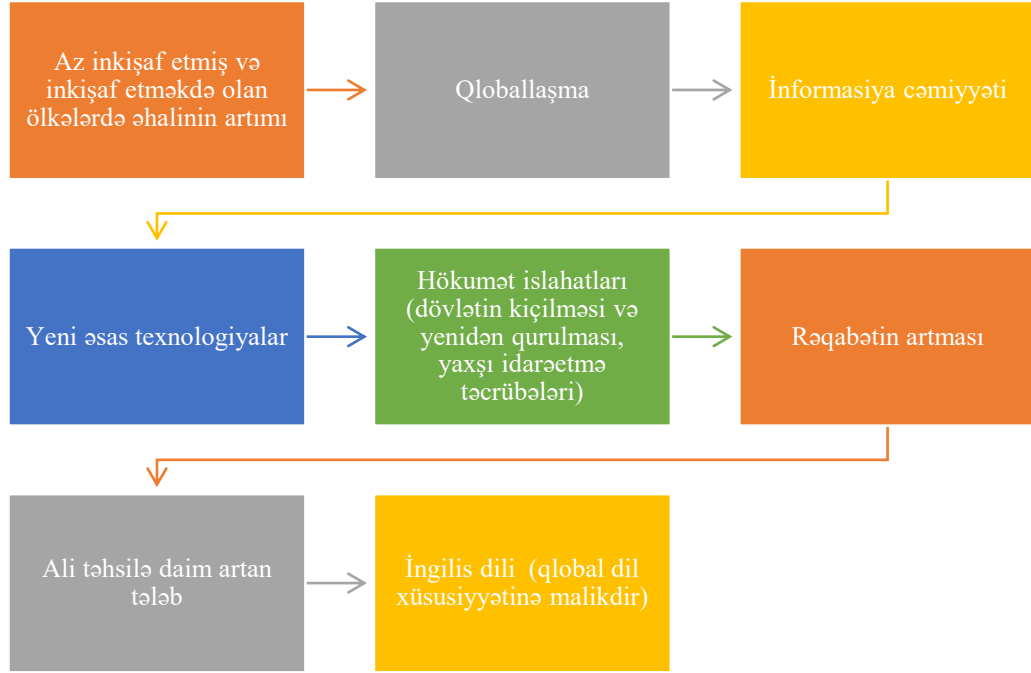
Beynəlxalq təhsil sektorunun əsas təşkilatçıları ali təhsil müəssisələridir. Ali təhsil müəssisələri və xüsusən də universitetlər tarix boyu biliklərin istehsal olunduğu, şərh edildiyi, zənginləşdirildiyi, tənqid edildiyi və ötürüldüyü qurumlar olub. Mövcud sosial-iqtisadi strukturun ehtiyac duyduğu kadr potensialının artırılması ilə yanaşı, yeni nəsillərin istedadlarının inkişaf etdirilməsi, mədəni və elmi səriştələrinin artırılması, tənqidi təfəkkür qabiliyyətlərinin inkişaf etdirilməsi kimi vəzifələr bu qurumların əsas vəzifəsi kimi qəbul edilmişdir.

Ali təhsil müəssisələri biliklərin istehsalı və ötürülməsi, innovativ və tənqidi perspektivin yayılması, keyfiyyətli işçi qüvvəsinin artırılması kimi xüsusiyyətləri ilə cəmiyyətin gələcəyinə dərinlən təsir etmək potensialına malik olan müəssisələrdir. Ona görə də müasir dövrdə ali təhsil müəssisələri ictimai-siyasi cəhətdən çox fəal olmuşdur. Bilik istehsal edən və həmişə həqiqətin arxasınca gedən universitetlər də ifadə azadlığını müdafiə etmək və insan vəziyyətini yaxşılaşdırmaq kimi etik dəyərləri mənimsəmişlər. Bu kontekstdə mədəni qarşılıqlı əlaqə, multikultural təhsil, təhsilin universal funksiyaları, beynəlxalq əməkdaşlıq, rəqabət və s. məsələlər qaldırılır. Milli sərhədlərin əhəmiyyətinin azaldığı bir dünyada universitetlərin beynəlxalq miqyasda gələcək hədəfləri haqqında düşünmələri və bu istiqamətdə yeni hədəflər təyin etmələri həyati əhəmiyyət kəsb edir.

Biz dəyişikliklər əsrində yaşayırıq. Biz iqtisadiyyatda, siyasi institutlarda, sosial-mədəni dəyərlərdə, elm və texnologiyada və bir çox başqa sahələrdə dinamik dəyişikliklərin şahidi oluruq. Bütün bu dəyişikliklər ali təhsil sektorunu, ali təhsil xidmətlərini, universitet anlayışını, universitetin idarəetmə modellərini, təhsil və təlim metodlarını kökündən dəyişir.

Dünyada ali təhsil sektoruna və ali təhsil müəssisələrinə təsir edən əsas dinamikalar bunlardır:

Şəkil 1. Ali təhsil sektoruna təsir edən əsas dinamikalar

Vi

Mənbə: Altbach, P. G., Reisberg, L., and Rumbley, L. E. (2009). Trends in global higher education: Tracking an academic revolution.

Bu dinamiklər ali təhsil sektorunda xidmətlərin göstərilməsi, maliyyələşdirilməsi, təşkili və idarə olunması, təhsil metodları və alətlər baxımından çox ciddi təsirlər və nəticələr əks etdirir.

Universitet və ali təhsil anlayışlarının bəzən fərqli mənalar daşdığı, bəzən də əsas məqsəd və funksiyaları baxımından eyni çərçivədə qiymətləndirildiyi müşahidə edilmişdir. Bununla belə, müxtəlif təriflərin ortaq nöqtəsi odur ki, ali təhsil universitetlər, kolleclər və akademiya kimi qurumlar tərəfindən verilən təhsili əhatə edən təhsil səviyyəsidir. Bu səbəbdən universitetlə ali təhsili müəyyən sətirlərlə ayırmaq mümkün deyil (Kısakurek, 1976, s.6). Bununla belə bildirilmişdir ki, ali təhsil müəssisələri arasında universitetləri digərlərindən fərqləndirən ən fərqli xüsusiyyət onların tədqiqat funksiyalarına verdiyi çəkidir (Üstünel, 1965, s.6). Kollec və akademiya kadrın yetişdirməyi qarşısına məqsəd qoyduğu və buna görə də bu qurumların universitetlərdən fərqli bir funksiya yerinə yetirdiyi bildirilmişdir (Velidedeoğlu, 1967, s.25).

Hazırda ölkəmiz təcrübəsində ali təhsilin təşkili və inkişaf istiqamətləri barədə danışsaq, son illər həyata keçirilən sosial-iqtisadi siyasət nəticəsində Azərbaycan Respublikası yüksək inkişafa nail olmuş, xalqın maddi rifahı xeyli yüksəlmiş, yoxsulluq minimuma endirilmişdir. Həyata keçirilən islahatlar, irimiqyaslı infrastruktur layihələri sosial-iqtisadi həyatın yenidən qurulmasına, davamlı inkişafa şərait yaratmışdır.

Ölkə qarşısında duran növbəti strateji vəzifə dayanıqlı iqtisadi inkişafa nail olmaq və insanların həyat səviyyəsini yüksəltmək üçün onun sosial-iqtisadi həyatını daha da müasirləşdirmək və qabaqcıl beynəlxalq təcrübələrə uyğunlaşdırmaqdır. Modernləşmə əsasən elmi əsaslı qabaqcıl texnologiya və idarəetmə üsullarının, innovasiyaların ölkənin sosial-iqtisadi həyatında uğurla tətbiqi ilə bağlıdır. Bunun üçün əsas istiqamət ölkə iqtisadiyyatının dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyasının sürətləndirilməsi, o cümlədən daxili insan kapitalının inkişafı və insanların müasir bilik və bacarıqlara yiyələnməsinə şərait yaradılmasıdır. İnsan kapitalının inkişafı ölkənin öz iqtisadiyyatını dünya sistemində uğurla inteqrasiya etməsi və beynəlxalq rəqabətdən daha səmərəli qazanc əldə etməsi üçün ən mühüm ilkin şərtlərdən biridir və milli təhsil sisteminin əsas vəzifəsidir.

Azərbaycan Respublikasının inkişaf konsepsiyasına əsasən, təhsil sisteminin institusional əsası, infrastrukturunu və insan resursları elə inkişaf etdirilməlidir ki, fərdlər hərtərəfli bilik və bacarıqlara yiyələnmə bilsinlər. Təhsilin inkişafı fərdlər üçün daha yüksək həyat səviyyəsinin qurulması və eyni zamanda əhalinin rifahının yüksəldilməsi üçün əsasdır. Təhsil insanlara texnologiyaları çevik şəkildə uyğunlaşdırmaq, əmək bazarında yaxşı mövqelər əldə etmək, ömürboyu təhsildə iştirak etmək, sağlam həyat tərzini və ətraf mühitə düzgün münasibət seçmək imkanı verir.

Sosial-iqtisadi həyatın müasirləşməsində təhsilin rolu təkcə tələbələrin (şagirdlərin) əldə etdikləri bilik və bacarıqların iqtisadi amillərə çevrilməsi ilə məhdudlaşmır. Tədris prosesində əldə edilən bilik və bacarıqlar, o cümlədən etik-

mənəvi norma və dəyərlər hər bir şagirdin (tələbənin) cəmiyyətin layiqli üzvü, həmyaşdı, nümunəvi ailə, nümunəvi şəxsiyyət kimi formalaşmasına şərait yaradır.

Son illər ölkəmizdə təhsilin inkişafı istiqamətində mühüm addımlar atılıb. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin qərarı əsasında təhsilin normativ hüquqi bazası təkmilləşdirilmiş, maddi-texniki yardım istiqamətində kompleks tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bu məqsədlə müxtəlif vilayət və rayonlarda 2500-ə yaxın məktəb binası tikilmiş, mövcud təhsil ocaqlarında genişmiqyaslı təmir-bərpa işləri uğurla həyata keçirilmişdir. Təhsil müəssisələrində informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadə xeyli artıb. Sürətlə modernləşən təhsil sistemində insan kapitalının inkişafı çağırışlarına cavab vermək üçün yeni tədbirlər görülməli və ümumi təhsil standartlarına riayət edilməlidir. Təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün təhsili idarəetmə sisteminin yenidən qurulması və sahə üzrə kadr potensialının inkişaf etdirilməsi zəruridir.

“Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Milli (Dövlət) Strategiyası” dünyada lider mövqə tutan Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin yaradılması üzrə beş əsas strateji tədbirin məcmusudur.

Birinci stratejiya təhsil və təlim, ictimai satışdan sonrakı ilkin, maliyyə institutları və bəzi orta gəlirli institutlara əsaslanan korporativ vergi bazasının yaradılmasına yönəlmişdir.

İkinci stratejiya innovativ təhsil metodlarını tətbiq edən, təhsil prosesində üstünlük təşkil edən və bu kontekstdə təhsilverənlərin səviyyəsini yüksəldən, tələbələrin (şagirdlərin) uğurlarının qiymətləndirilməsində yeni sistemlər quran, tələbələrin (şagirdlərin) bacarıqlarını üzə çıxaran və inkişaf etdirən səriştəli təhsilin formalaşmasına xidmət edir.

Üçüncü strateji istiqamət təhsilin nəticələri üçün hesabatlı, şəffaf və səmərəli idarəetmə mexanizminin qurulmasıdır. Bu istiqamətə təhsil sistemində tənzimləmə və idarəetmənin qabaqcıl beynəlxalq təcrübə əsasında müasirləşdirilməsi, təhsil müəssisələrində nəticəyönümlü və şəffaf idarəetmə modellərinin qurulması, təhsilin

keyfiyyətinin təmin edilməsi və idarə edilməsi daxildir. Bura yeni məlumat və hesabat sisteminin qurulması məqsədi daxildir.

Dördüncü strateji istiqamət müasir tələblərə cavab verən və ömür boyu öyrənməyə imkan verən təhsil infrastrukturunun qurulmasını nəzərdə tutur. Bu istiqamətdə təhsil müəssisələrində informasiya-kommunikasiya texnologiyalarına əsaslanan təhsil metodologiyaları üzrə infrastrukturun qurulması, təhsil müəssisələrinin şəbəkələrinin rasionallaşdırılması, distant təhsil, təhsil və inkişaf üzrə regional universal məsləhət xidmətləri göstərən mərkəzlərin tikintisi, istedadlı və xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların təhsili, yaşlıların təhsili, peşə hazırlığı, müasir peşə təhsili mərkəzlərinin, komplekslərin və şəhərciklərin tikintisi kimi tədbirlər daxildir.

Bəşinci strateji istiqamət Azərbaycan Respublikasının təhsil sisteminin iqtisadi cəhətdən sabit və dünyanın aparıcı təhsil sistemlərinin standartlarına cavab verən maliyyə modelinin qurulmasıdır. Bu aspekt təhsilin müxtəlif mənbələrdən maliyyələşdirilməsi mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi, təhsil müəssisələrinin adambaşına maliyyələşdirilməsinə keçid, pullu təhsil xidmətlərinin göstərilməsinin dəstəklənməsi, təhsilin inkişafı fondunun yaradılması daxildir.

1.2. Ali təhsil sisteminin Avropa təhsil məkanına inteqrasiyasının mahiyyəti

Təxminən 500 il əvvəl Avropa tarixin yeni hökmdarı, yeni lider rolunu öz üzərinə götürməyə başladı. Amerikanın kəşfi və avropalıların dünyasının kəşfi ilə onların kiçik dünyası birdən-birə xeyli böyüdü. Avropanın tarixi dövrü universitetlərin və elmi fikirlərin meydana çıxması ilə, Avropada kitab çapının böyük gücü ilə başladı. Kapitalizmin inkişafı ilə Avropa bütün dünyanı ələ keçirdi. Lakin 20-ci əsrdə avropalılar arasında qarşıdurma və soyqırım kulminasiya nöqtəsinə çatdı və Avropa iki dünya müharibəsi ilə üzləşdi. 1945-ci ildə ABŞ və Sovet İttifaqı Almaniyada, Avropanın ortasında görüşdü. Bu, Avropa tarixində bir əsrin sonu, dünya siyasətində və iqtisadiyyatında Avropa hegemonluğunun sonu idi. 1957-ci il Sovet Sputnik-i göyləri silkələməyib, Amerika və Avropanı silkələdi. Qərbdə konsolidasiya

tendensiyası kəskin şəkildə yüksəlməyə başladı. 1957-ci ildə imzalanmış Avropa İqtisadi Birliyi (Avropa “Ümumi Bazar”) haqqında Müqavilə (Roma) hələ təhsili ümum Avropa məsələsi kimi nəzərdən keçirmirdi. 1960-cı illərdə Avropa Universitetləri Rektorlarının Daimi Konfransı (Fransızca CRE və sonralar Avropa Universitetləri Assosiasiyasının sələfi kimi tanınır) adlanan ilk ümumavropa ali təhsil müəssisəsi yaradılmışdır. 1971-ci ildə Təhsil Naziri və onun Çərçivə Bəyannaməsinin altı üzvünün ilk rəsmi görüşü keçirildi və zaman keçdikcə bu görüşlər daha müntəzəm xarakter aldı. 1970-ci illərin sonlarında təhsildə qarşılıqlı tanınma məsələsi ortaya çıxdı, 1980-ci illərin ortalarında tələbələrin, tədqiqatçıların və müəllimlərin bir ölkədən digərinə köçürülməsi mexanizmləri işlənib hazırlanmış, 1987-ci ildə məşhur “Erasmus”, “Sokrat” proqramları həyata keçirilmişdir.

Dövrün maraqlı sənədlərindən biri də 1988-ci ildə Bolonyada imzalanan və Avropada ali təhsilin müstəqilliyini gündəmə gətirən “Maqna Çarta Universitatum” idi. 1991-ci ildə imzalanmış Maastrixt müqaviləsi Avropa İttifaqının “təhsil, təlim və mədəni inkişaf” üzərinə öhdəlik götürməsi ideyasını rəsmiləşdirdi. Sosializmin süqutundan sonra Avropa İttifaqı Şərqi Avropa və keçmiş Sovet İttifaqının ali təhsil sistemlərinin modernləşdirilməsinə kömək etmək üçün TEMPUS (1990) adlı yeni proqrama start verdi. Bu proqram Şərqi-Qərb universitet əməkdaşlığını canlandıraraq və əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirərək bu günə qədər davam edir. Avropanın Birgə Şurası və YUNESKO-nun Ali təhsillə bağlı ixtisasların və sənədlərin tanınması haqqında sazişi (Lissabon, 11 aprel 1997-ci il) Avropa ali təhsil sisteminin inteqrasiyası istiqamətində növbəti addım kimi qiymətləndirilə bilər. Müqavilə ali təhsilə çıxış, təhsil müddəti, ali təhsil dərəcələrinin akkreditasiyası və müvafiq mexanizmlərin yaradılması məsələlərini əhatə edib.

Belə bir vaxtda Şengen sazişi və vahid valyuta kimi ortaq Avropa siyasətinə malik ölkələr bir araya gələrək ali təhsildə yeni addım atmalıdırlar. 1998-ci il mayın 25-də Paris-Sarbonna Universitetində Avropanın dörd böyük ölkəsinin (Fransa, İtaliya, Böyük Britaniya və Almaniya) ali təhsilə cavabdeh olan nazirlərinin iclasında Avropa

memarlığının uyğunlaşdırılmasına dair birgə bəyannamə elan edildi. Avropa Ali Təhsil Sistemi “Memarlıq Uyğunlaşması” nəşr olunub. Bəyannamə tələbələrə təhsillərini davam etdirmək üçün bir ölkədən digərinə köçmək imkanı vermək üçün Avropa Ali Təhsil Məkanının yaradılmasını və nəşrini təklif edirdi.

Dörd ölkənin rəhbərliyi ilə Avropanın ən qədim universitetinin qurulduğu Bolonyada 29 Avropa ölkəsinin ali təhsilə cavabdeh nazirlərinin toplantısı keçirilib. Keçmiş Sovet İttifaqının üç Baltikyanı dövlətinin iştirak etdiyi bu konfransda “Avropa təhsil nazirlərinin Birgə Bəyannaməsi” qəbul edilmişdir. Bu bəyannaməyə əsasən, qlobal rəqabətdə liderə çevrilə biləcək Avropa Ali Təhsil Məkanının (AATM, ingilis dilində EHEA) yaradılması məqsədilə 2010-cu ilədək qısa müddət ərzində aşağıdakı məqsədlərə nail olunması qərara alındı. Bu məqsədlərə:

1. İki mərhələdən ibarət asan başa düşülən və müqayisə edilə bilən təhsil sisteminin tətbiqi: ibtidai təhsil (aşağı siniflər) və ali təhsil. Birinci və aşağı səviyyələr ən azı üç il davam etməli, ikinci və daha yüksək səviyyələr isə magistratura və ya doktoranturaya səbəb olmalıdır.

2. Tələbələrin, müəllimlərin, tədqiqatçıların və inzibati heyətin ölkələr arasında sərbəst hərəkətini təmin etmək. Tələbə davranışının qiymətləndirilməsində Avropa Kredit Transfer Sistemi “ECCS” tətbiq olunması. [Hər bir kurs üzrə kvota kredit adlanan vahidlərlə ölçülür və tələbənin ali təhsil göstəriciləri öyrənilən fənlər və qazanılan kreditlərin sayı ilə müəyyən edilir. Bir universitetdən (ölkədən) digər universitetə (ölkəyə) köçən tələbələr buraxılmış kursları keçməkdə və kreditlər toplamaqda davam edirlər].

3. Ali təhsilin Avropa ölçülərini və dəyərlərini müəyyən etməyə çalışmaq və keyfiyyət təminatı standartlarının və metodlarının inkişafına töhfə vermək. Bu proqramın həyata keçirilməsində milli təhsil sistemlərinə, dil və mədəniyyət fərqlərinə, universitet muxtariyyətinə hörmətin vacibliyi vurğulanmalıdır.

Avropa Ali Təhsil Məkanının yaradılması prosesi Bolonya Prosesi adlanır (Sarbonne-Bolonya Prosesi daha dəqiqdir). Boloniya prosesinin uğurla həyata

keçirilməsini əlaqələndirmək və prosesə qoşulmaq istəyən yeni ölkələri salamlamaq üçün təhsil nazirləri iki ildən bir görüşürdülər. Boloniya prosesində iştirak edən Avropa ölkələrinin sayı 19 may 2001-ci ildə Praqada və 19 sentyabr 2003-cü ildə Berlində Avropa ölkələrinin sayı 40-a çatıb. Boloniya prosesinin əsas iştirakçıları universitetlər və tələbələrdir və ilk növbədə onlarla məsləhətləşmələr aparılmalı və nəzərə alınmalıdır. Nazirlər Avropa Universitetlər Assosiasiyası (EUA), Avropa Ali Məktəblər Assosiasiyası (EURASHE), Avropa Milli Tələbələr Assosiasiyası (ESIB) və Keyfiyyətin Təminatı üzrə Avropa Şəbəkəsi (ENQA) kimi təşkilatlarla sıx əməkdaşlığın zəruriliyini vurğulayıblar. Avropa Ali Təhsil Məkanı ilə birlikdə Avropa Tədqiqat Sahəsinin yaradılmasının əhəmiyyəti və həm üçüncü səviyyəli ali təhsil, həm də elmi tədqiqat kimi doktorantura (Ph.D.) proqramlarının seçilməsinin vacibliyi haqqında Boloniya Birgə Bəyannaməsinin gələcək inkişafında vurğulanmışdır.

Həmçinin bu bəyannamədə magistratura və doktorantura proqramlarının işlənilib-hazırlanması ideyası irəli sürülüb (və sonrakı illərdə həyata keçirilib!). Nazirlər bütün vasitə və imkanlardan istifadə edərək hər kəsə ali təhsil almaq imkanının yaradılmasını öhdələrinə götürdülər. Avropa universitetlərinin əsas tələbi məsuliyyətli müstəqillik idi. Ciddi yuxarıdan aşağıya doğru inzibati idarəetmə təcrübəsi ali təhsil müəssisəsinin dinamik inkişafına mane olur, ona dəyişən mühitin tələblərinə çevik reaksiya verməyə və rəqabət qabiliyyətini artırmağa imkan vermir.

Avropa İttifaqını dünyanın ən qabaqcıl bilik iqtisadiyyatına çevirməyi qarşısına məqsəd qoyan Lissabon strategiyası (2000) Avropa Ali Təhsili və Elmi yaradılmasını hədəfləyən Boloniya prosesi ilə birlikdə bütöv bir Avropa qurmaq hərəkatının bir hissəsidir. Boloniya prosesi göstərir ki, Avropa ali təhsil modelinin seçimində ABŞ-dan nümunə götürüb. Boloniya prosesi göstərir ki, Avropa ali təhsil sistemi amerikanlaşma yolundadır. Toplama əsaslı ali təhsil və üç səviyyəli dərəcə sisteminə, kredit vahidlərinin müqayisəsinə və toplanmasına əsaslanan tədqiqatın yeri dünyada ali təhsilin lideri olan Amerika Birləşmiş Ştatlarından gəlir.

Keyfiyyətin ölçülməsi ilə bağlı çox qarışıqlığın olduğu Avropada çoxdan gözlənilən ümumavropa mexanizminin yaradılması üçün siqnallar nəhayət 2008-ci ilin aprelindən verildi. Ali təhsilə əlçatanlıq, ali təhsil müəssisələrinin üç pilləli təhsil modeli ilə aparılması, magistratura və doktorantura pillələrində elmi dərəcələrin verilməsi, ali təhsil müəssisələri şəbəkələrinin bu ideyalar ətrafında formalaşdırılması, ali təhsil sistemlərinin müqayisəli olması, ali təhsilin müstəqilliyi, şəffaflığı və məsuliyyəti, elmi tədqiqatlara üstünlük vermək, hər şeyi yüksək keyfiyyətə əsaslamaq, ümumavropa keyfiyyət meyarlarını inkişaf etdirmək - bunlar Boloniya prosesinin əsas elementləridir. Bir sözlə, Boloniya prosesinin istəyi Avropanı ali təhsil və elmi tədqiqatların keyfiyyət səviyyəsinə çevirməkdir.

1.3. Təhsil səviyyəsinin monitorinqi və marketinqi

Keyfiyyətli təhsil dövlətin, cəmiyyətin və tələbələrin təhsil sistemində sosial tələbidir. Təhsil sahəsində aparılan bütün islahatların məqsədi təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsidir.

Bəs təlimin keyfiyyəti? Necə müəyyən edilir? Təhsilin keyfiyyətinə necə nəzarət edilir? Ümumiyyətlə, istənilən sahədə keyfiyyət termini müəyyən edilmiş standartlara uyğunluğu nəzərdə tutur. Obyektin və ya sistemin vəziyyətini xarakterizə edən parametrlər standartla nə qədər yaxındırsa, keyfiyyət bir o qədər yüksəkdir. Eyni şey təhsilə də aiddir. Təlimin keyfiyyəti müəyyən edilmiş standartla (standart) nisbətən əldə edilən nəticələrin faizi ilə müəyyən edilir. Təhsilin keyfiyyətini müəyyən edən ən mühüm göstərici tələbənin (şagirdin) təlim nəticələridir və bu nəticələrin obyektiv qiymətləndirilməsi keyfiyyətin etibarlı sübut mənbəyi hesab olunur. Bu səbəbdən də təhsilin keyfiyyəti tələbənin (şagirdin) fəaliyyətinin obyektiv qiymətləndirilməsi ilə müəyyən edilir. Lakin tələbələr (şagirdlərin) təlim nəticələri təhsil sahəsində həyata keçirilən bütün fəaliyyətlərin yekun nəticəsi olduğundan müəllimlərin, təhsil müəssisələrinin, təhsilin inzibati strukturlarının, bütövlükdə milli təhsil sistemlərinin təhsil fəaliyyətini qiymətləndirmək mümkündür.

Yeni reyting sisteminin necə işlədiyini başa düşmək üçün biz reyting və monitoring anlayışının mahiyyətini dərk etməliyik.

Qiymətləndirmə, tanınmış meyarlara uyğun olaraq ölçülmüş parametrlərin dəyərinin, yəni obyektin və ya sistemin vəziyyətinin müəyyən edilməsidir. Bu prosedur üçün ilkin şərt ölçmə nəticələrini standartla yaxınlığın kəmiyyət ölçüsünə çevirə bilən reyting şkalalarının mövcudluğudur. Bu şəkildə müəyyən edilmiş reytinglər faktiki vəziyyət üçün reytinglərdir.

Monitoring parametrlərin dəyərlərindəki dəyişikliklərin xüsusiyyətlərini, obyektlərin və ya sistemlərin "keyfiyyət göstəricilərini", bu dəyişikliklərin səbəblərini və onlara necə təsir göstərə biləcəyini müəyyən etməyə imkan verir. Beləliklə, monitoring dəyişikliyin xüsusiyyətlərini öyrənmək və müvafiq qərarlar qəbul etmək üçün vəziyyət haqqında məlumatların toplanması və təhlili üçün davamlı və sistematik bir prosesdir. Müasir dövrdə müşahidə müxtəlif fəaliyyət sahələrində, o cümlədən təhsildə uğurla tətbiq olunan texnologiya hesab olunur.

Göründüyü kimi, qiymətləndirmə və monitoring anlayışları bir-biri ilə əlaqəlidir və biri (qiymətləndirmə) digərinə kömək edir (monitorinq). Qiymətləndirmə faktiki vəziyyətin qiymətləndirilməsidir, monitoring vəziyyətin dinamikasının qiymətləndirilməsi, yəni prosesin qiymətləndirilməsidir. Monitoring cari vəziyyətin vaxtaşırı qiymətləndirilməsi və əldə edilən məlumatların toplanması və təhlili yolu ilə həyata keçirilir.

Təhsildə ənənəvi qiymətləndirməyə yalnız nəzarət mexanizmi kimi baxılmışdır, çünki o, inzibati nəzarətdən daha çox idarəetməyə xidmət edir.

Müşahidə sözü latın dilindəki "monere" fəalından gəlir, "xəbərdar etmək" deməkdir. Monitoring konkret fəaliyyət növünün və onun inkişafının nəticələrinin sistemli və məqsədyönlü şəkildə müşahidəsi və uçotu deməkdir. Müşahidə olunan fəaliyyət növlərinin bütün aspektləri üzrə məlumatların monitoringi, sistemlik şəkildə toplanması və təhlili vasitəsilə həmin fəaliyyətin səmərəlilik səviyyəsini yüksəldə,

fəaliyyətdəki uyğunsuzluqlar barədə rəhbərləri və qərar qəbul edən şəxsləri vaxtında xəbərdar edə bilər. artırmaq.

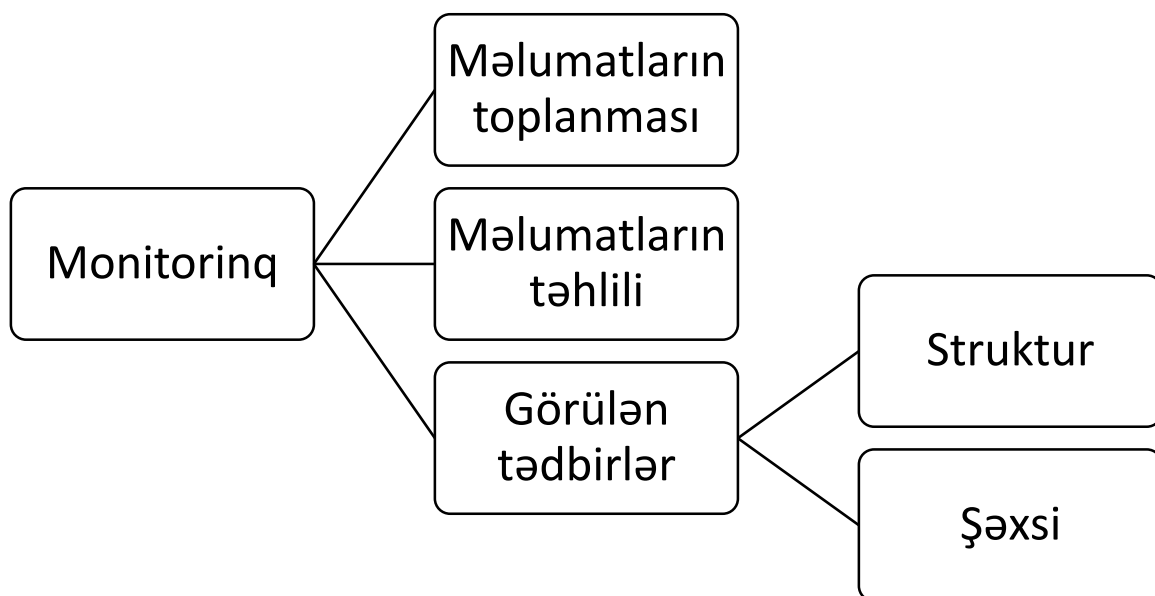
Müasir dövrdə təhsil sisteminə nəzarəti təhsilin keyfiyyətinə nəzarəti təmin edən ən mühüm mexanizm hesab etmək olar. Tələbələrin (tələbələrin) fəaliyyətinin monitorinqi yolu ilə əldə edilən məlumatlar əsasında universitet (məktəb) fəaliyyətinin cari vəziyyətini sistemli və obyektiv proqnozlaşdırmaq mümkündür.

Təhsildə monitorinq və qiymətləndirmənin əsas fərqi ondan ibarətdir ki, monitorinqin nəticələri prosesin səmərəliliyini artırmaq və sonradan müəyyən düzəlişlər etmək üçün istifadə oluna bilər. Monitor beləliklə fəaliyyətin cari vəziyyətini (statusunu) müəyyən edir. Qiymətləndirmə fəaliyyətin təsirini müəyyən etdiyi üçün nəticələr yalnız növbəti dərs ilində monitorinq məqsədləri üçün və ya növbəti qiymətləndirmə proqramının aparılması üçün istifadə edilə bilər. Məktəbin daxili qiymətləndirməsi nəticəsində, məsələn, şagirdin dövlət standartlarına uyğunluq göstəriciləri müqayisə oluna bilər. Bununla belə, şagirdləri ilə ən çox təmasda olan müəllimlər müxtəlif qiymətləndirmə üsul və vasitələrindən istifadə etməklə yalnız öz müşahidələri əsasında dərs ili ərzində geridə qalan şagirdlərə kömək etmək üçün belə statik qərarlar qəbul ediblər. Bizdə həmişə göstəricilər olmur. Bu səbəbdən qabaqcıl təhsil sistemi olan bir çox ölkələrdə məktəb müəllimləri şagirdlərin fəaliyyətinə nəzarət edirlər. Bu səbəbdən müəllimlər təhsildə geridə qalan şagirdləri daha ətraflı öyrənmək üçün məktəbdaxili qiymətləndirmənin xüsusi növü olan formativ qiymətləndirmədən istifadə edirlər. Ona görə də heç bir tələbə geri qalmır.

Beləliklə, monitorinq təhsilin keyfiyyətinin daim yoxlanılmasını təmin edən daxili nəzarət prosesidir. O, təhsilin güclü və zəif tərəflərini müəyyən edir və gözlənilən nəticələrə nail olmaq üçün praktiki təkliflər verir. Monitorinq təkcə tövsiyələr deyil, problemlərin həlli üçün konkret addımların atılması deməkdir.

Monitorinq onun üç əsas komponentindən ibarətdir:

Şəkil 2. Monitoringin komponentləri

Mənbə: UNAIDS (2009a). 12 Components Monitoring and Evaluation System Strengthening Tool. Geneva: UNAIDS.

* Məlumatların toplanması - Təhsil keyfiyyətinə nəzarət yalnız etibarlı məlumatların toplanması ilə əldə edilə bilər. Bu cür məlumatların mənbələri fərqli ola bilər.

* Məlumatların təhlili - Məlumatların təhlili elə aparılmalıdır ki, bu təhlil problemin həlli üçün lazımi addımların atılmasına kömək etsin. Təhsil idarəçiləri üçün bu, problemlərin müəyyən edilməsi üçün etibarlı göstəricilərin (göstəricilərin) müəyyən edilməsinə aiddir. Bu göstəricilər empirik nəticələrdir və reallığı əks etdirir.

* Görülən tədbirlər – Monitoring nəticəsində görülən tədbirlərə qabaqlayıcı, düzəldici və gücləndirici tədbirlər daxildir. Heç bir şey etmədən məlumat toplamaq və ya sadəcə toplanmış məlumatları təhlil etmək tədqiqat üçün vacib ola bilər, lakin bu, sadəcə inzibati işlərin itkisidir. Tədbirlər aşağıdakı formalarda ola bilər:

- Struktur - təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsinə və ya əsaslı şəkildə dəyişdirilməsinə yönəlmiş islahatlar tədbirləri.

➤ Şəxsi - buraya sanksiyalar və tövsiyələr daxildir. Sanksiyalar müsbət, həvəsləndirici (vəzifələrin yüksəldilməsi, tədris materiallarının təkmilləşdirilməsi və s.) və passiv, cəzalandırıcı (danışma, işdən çıxarma və s.) ola bilər. Biz təkliflər veririk, təlimatçılar müdaxilə edir, müxtəlif seminarlar keçiririk.

Təhsil səviyyəsinin marketinqini nəzərə alsaq, Azərbaycanın təhsil müəssisələrinin bazar iqtisadiyyatının tələblərinə cavab verən idarəetmə sistemi hələ də inkişaf mərhələsindədir. Bunun əsas səbəblərindən biri də son vaxtlar marketinqin institusional idarəetmədə yeni idarəetmə konsepsiyası kimi tətbiq edilməsidir. Marketinqin tətbiqi əsasında təhsil müəssisələrinin idarəetməsini keyfiyyətə yeni, bazar iqtisadiyyatının tələblərinə cavab verən səviyyədə təmin etmək mümkündür. Marketinq həm korporativ səviyyədə, həm də bütövlükdə iqtisadiyyatda elə mühüm rol oynayır ki, bazar iqtisadiyyatını marketinqsiz təsəvvür etmək mümkün deyil. O, aktiv idarəetmə prosesi kimi dəyişən şəraitə uyğun olaraq bazar iqtisadiyyatının normal fəaliyyəti üçün mühüm vəzifələri yerinə yetirir. Bir şey aydındır.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində şirkətin (istehsalçı və ya vasitəçi) kommersiya uğurunu yalnız marketinq təmin edə bilər. Böyük və ya kiçik heç bir iş onlarsız edə bilməz.

Təhsil müəssisələrində marketinqin mövqeyini və rolunu aydınlaşdırmaq üçün onun mənşəyini nəzərdən keçirmək və bu barədə mövcud fikirləri araşdırmaq lazımdır. Xidmət şirkətlərinin marketinqində də müxtəlif anlayışlardan istifadə olunur. Birincisi, korporativ fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi ideyasıdır. Maddi məhsullar istehsal edən şirkətlərdə buna istehsalın təkmilləşdirilməsi konsepsiyası deyilir. Xidmət şirkətinin səmərəliliyi konsepsiyasına əsasən, istehlakçılar (xidmət alanlar) həmişə xidmət qiymətlərinin aşağı salınmasında maraqlıdırlar. Ona görə də şirkətlər müştərilərini qorumaq üçün bazarda təklif olunan xidmətlərin qiymətlərini aşağı salmalıdırlar.

Bu konsepsiyanın tətbiqi kütləvi xidmətlərin yaradılmasında daha özünü doğruldur. Təhsilin populyarlığına görə yuxarıda göstərilən anlayışları tətbiq etmək

imkanı var. Məsələn, mühazirələrin daha böyük auditoriyalarda keçirilməsi auditoriyanın (istehlakçıların) artmasına gətirib çıxarır və universitetin göstərdiyi xidmətlərin qiymətini müəyyən qədər aşağı sala bilər. Bu, şirkətin marketinq fəaliyyəti üçün davamlılıq şəraitinin yaradılması amili kimi xidmət edir və istehlakçı məmnunluğunu təmin etmək imkanı yaradır. Onun xidmət şirkətlərində marketinqlə bağlı ikinci konsepsiyası xidmətin təkmilləşdirilməsi konsepsiyası adlanır. Bu düşüncə tərzini material istehsal sahəsində məşğul olan şirkətlərə də tətbiq edilir və məhsulun təkmilləşdirilməsi düşüncə tərzini adlanır. Bu konsepsiyanın mahiyyəti ondan ibarətdir ki, istehlakçılar həmişə keyfiyyətli xidmət göstərməkdə maraqlıdırlar və bunun üçün yüksək qiymətlər ödəməyə hazırdırlar. Bu halda şirkət diqqətini xidmət keyfiyyətinin yüksəldilməsinə və idarəetmə məsələləri ilə məşğul olmağa yönəldəcək. Ali təhsil müəssisələrinin göstərdiyi xidmətlərin keyfiyyəti yüksəldikcə, orada tutulan ödənişlərin məbləği də artır. Məsələn, inkişaf etmiş ölkələrdə eyni ixtisas üzrə təhsil alan tələbələrin ödədiyi təhsil haqları inkişaf etməkdə olan ölkələrdəkindən dəfələrlə aşağıdır. Bu, həmin ölkələrdə təhsilin yüksək keyfiyyəti ilə bağlıdır. Bu səbəbdən müxtəlif ölkələrdən təhsil alan tələbələrin sayı ildən-ilə artır və dünyanın ən yaxşı universitetlərinin əksəriyyəti də inkişaf etmiş ölkələrdə yerləşir. Xidmətlərin təkmilləşdirilməsi konsepsiyasının tətbiqi təhsil müəssisələrində xidmətlərin fərdiləşdirilməsində daha özünü doğruldur. Bu halda konkret şəxslərə və ya insanlar qruplarına bilik ötürmək məqsədi ilə yüksək ixtisaslı müəllim və professorlardan ibarət heyət təyin oluna bilər. Təbii ki, bu halda bu qrup tələbələrin ödədiyi təhsil haqqı müvafiq qrup tələbələrin ödədiyi təhsil haqqından yüksək olacaq. Bu, göstərilən xidmətlərin yüksək keyfiyyəti ilə bağlıdır və bu sahədə ikinci marketinq konsepsiyası üçün xarakterikdir. Burada qeyd edək ki, bu konsepsiyanın tətbiqi həlledici istehlakçıların iştirakı ilə də mümkündür.

Onun ali təhsil müəssisələrində istifadə edilən üçüncü marketinq konsepsiyası biznesin təkmilləşdirilməsi adlanır. Bu konsepsiya istehsal şirkətlərinin istifadə etdiyi üçüncü konsepsiyaya bənzəyir, lakin bəzi cəhətlərə görə fərqlənir. Bu, xidmət

sektorunun təbiəti ilə bağlıdır. Bu konsepsiyanın mahiyyəti ondan ibarətdir ki, xidmət bazarında məhsul təklif edən ali təhsil müəssisələri bu məhsulların satış intensivliyinin təmin edilməsi məsələsini də nəzərə almalıdırlar. Məhsullarını intensiv bazara çıxara bilən universitetlər xidmət bazarının tələbinə uyğun olaraq fəaliyyətlərini davam etdirmək üçün bir çox imkanlara malikdirlər. Bu məqsədlə şirkət fərdi satışlar, satışın təşviqi, reklam tədbirləri və birbaşa satış kimi məhsul satışını cəmləşdirə bilən marketing vasitələrindən istifadə edir. Bu alətlər xidmət şirkətləri və maddi istehsal sektorundakı şirkətlər tərəfindən məhsullarını satmaq üçün geniş istifadə olunur və satış intensivliyini artırmağa bilər. Qeyd edək ki, sadalanan agentlərin xidmətlərinin satış intensivliyində rolu onların təsir səviyyəsinə görə dəyişir. Birbaşa satış kanalı daha böyük rol oynayacaq.

Ona görə də bu şirkətin rəhbərliyi və rəhbərliyi şirkətin özü üçün yaxşı imic yaratmaq barədə ciddi düşünməlidir. Buna görə də bir qurumun müsbət imici olan məhsulları (bu halda qurum tərəfindən göstərilən xidmətlər) istehlakçılar tərəfindən daha çox seçilir. Belə olan halda, şirkətin imicinin necə və hansı səviyyədə vizuallaşdırıldığını araşdırmaq, nəticələrə əsasən tədbirlər planlaşdırmaq və həyata keçirmək lazım gələ bilər.

II FƏSİL. BİZNES İLƏ TƏHSİL MÜƏSSİSƏLƏRİNİN ƏLAQƏLƏRİNİN YARADILMASI VƏ İNKİŞAFI

2.1. Universitet və biznes strukturlarının missiya və məqsədlərində fərqlər və əlaqələr

Universitetlər və biznes strukturları fərqli missiya və məqsədlərə sahibdir. Universitetlərin əsas missiyası təhsil və araşdırmaadır. Onlar geniş təhsil və mənəvi dəyərlərə sahib olan bir tədris proqramı təqdim edir. Həmçinin, universitetlər təhsil almış insanların sosial və mədəni tərbiyəsində bir rola da malikdir.

Universitetlər təcrübəli araşdırmaçıları və ekspertləri işə qəbul edir, onların tədqiqatlarını və innovativ ideyalarını dəstəkləyir. Bu, tədqiqat bazasının inkişafına və elmi məhsulların yaradılmasına yol açır. Bu mənbələr sayəsində universitetlər müasir problemlərdə müvafiq tövsiyələr təklif edir, tədqiqatlar aparır və müəyyən edilmiş məsələlərə həll tapır.

Universitetlərin missiyalarından fərqli olaraq, biznes strukturlarının missiyası geniş müştəri tələblərinə cavab verən məhsul və xidmətlər təklif etməkdir. Onların məqsədləri arasında öz kapitalını artırmaq, müştəri tələblərinə cavab verən effektiv məhsul və xidmətlər təqdim etmək və şirkət büdcəsinə qərarlılıqla əməkdaşlıq etmək yer alır. Biznes strukturları fəaliyyətinə maliyyə baxımından fokuslanır və əldə edilən mənfəətlərə önəm verir. Bu mənfəətlər şirkətin inkişafına, innovasiyaların tətbiqinə və şirkətin bazar hissəsindən artan payına yol açır.

Universitetlər və biznes strukturları fərqli məqsədlərə sahibdirlər, lakin bir-biriləri ilə əlaqəlidirlər. Universitetlər təhsil, tədqiqat və innovasiyalar vasitəsilə biznes strukturlarının inkişafına və bazarının dəyişən tələblərinə cavab verə bilər. Əlavə olaraq, universitetlər və biznes strukturları arasında müxtəlif əlaqələr mövcuddur. Universitetlər biznes təcrübəsi və məlumatları ilə təmin edilə bilər və biznes təhsili təklif edir. Bu tədris proqramları iş idarəetməsi, məhsul idarəetməsi, marketinq və digər biznes sahələrində mütəxəssislərin yetişməsinə kömək edir. Həmçinin, bizneslər

universitetlərlə əməkdaşlıq edərək tədqiqat, innovasiya və tətbiqetmə məqsədilə universitetlər tərəfindən yaradılan yeni texnologiyalardan istifadə edə bilirlər. Bu əməkdaşlıq tərəfdaşlıq məhsulları, məlumat mübadiləsini və tərəfdaşların inkişafına yol açır. Universitetlər və biznes strukturları bir-biri ilə əməkdaşlıq edərək sosial və iqtisadi məsələlərin həllinə töhfə verə bilirlər. Bu əməkdaşlıq iş dünyasında müxtəlif problemlərin həllinə və universitetlər üçün elmi tədqiqatlar təklif edərək dünya problemlərinin həllinə təkan verə bilər. Bu cür təşkilatlar arasındakı əməkdaşlıq və əlaqələr öhdəlik və fərdi məqsədləri dəstəkləyərək, daha yaxşı bir cəmiyyətin inkişafına kömək edir.

Universitetlər və biznes strukturları arasındakı əlaqələr daha çox təhsil və innovasiyalar sahəsində olur. Universitetlər innovasiya və tədqiqatlar yolu ilə biznes dünyasının tələblərinə cavab verir və onların inkişafını dəstəkləyir. Bu baxımdan, universitetlər araşdırmalarının ticarət məqsədilə istifadəsinə icazə verən patentlər və lisenziyaları biznes sahələri təmin edir.

Bir başqa əlaqə növü isə işgücü tələb edən müxtəlif sahələrdədir. Universitet tələbələrinə möhtəşəm təhsil verir və bu təhsil də onları işgücü bazarında çox dəyərli edir. İşgücü tələbinə cavab verən universitetlər işəgötürən şirkətlərlə tərəfdaşlıq edir və təcrübəli mütəxəssislər təmin edir. Bu da biznes dünyası üçün əhəmiyyətli bir imkan yaradır.

Universitetlər və biznes strukturları arasındakı əlaqələr müxtəlif sponsorluq və tərəfdaşlıq layihələrindən ibarətdir. Universitetlərə sponsorluq təklif edən şirkətlər üçün təhsil sahəsində daha böyük bir məşğuliyyət mühiti yaradır. Universitetlər də sponsorluq vasitəsi ilə tədqiqatlarını maliyyələşdirirlər və şirkətlərin yeni məhsullarının tətbiqi və inkişafında fəaliyyət göstərir.

Universitetlər və biznes strukturları arasındakı əlaqələr günü-gündən inkişaf etməkdədir. Universitetlər daha çox təhsil, tədqiqat və innovasiya istəyir və bu, iş dünyası üçün də yeni imkanlar yaradır. Biznes strukturları isə öz tələblərini daha yaxşı

ödəmək üçün universitetlərlə birgə işləyir və tələbələrə və təcrübəli mütəxəssislərə daha çox giriş imkanı təqdim edir.

Universitetlər və biznes strukturları arasında əlaqələr, təcrübə proqramları və tərəfdaşlıq imkanları vasitəsilə yaradıla bilər. Bu, işə qəbul prosesində universitet tələbələrindən və mütəxəssislərindən istifadə etmək üçün biznes strukturlarına imkan yaradır. Həmçinin, şirkətlər universitetlər ilə tərəfdaşlıq edərək, tədqiqat və innovasiya sahələrində yeni məhsulların və xidmətlərin yaradılması üçün təkliflər edə bilərlər.

Universitetlər və biznes strukturlarının fərqliliklərinə nəzər salaq.

Fərqlər (müəllifin öz fikirləri):

Təhsil: Universitetlərin əsas missiyası təhsil verməkdir. Onlar tələbələrinə akademik biliklər, tədqiqat və inkişaf imkanları təqdim edərək onları mütəxəssislər kimi yetişdirməyə çalışırlar. Digər tərəfdən, biznes strukturları, ümumiyyətlə, müxtəlif xidmətlər təklif edərək mənfəət və ya fayda əldə etməyə yönəldilmişdir.

Mülkiyyət strukturu: Universitetlər əsasən mülkiyyət strukturu olaraq dövlət və ya idarəedici orqan və təşkilatlar tərəfindən idarə olunurlar, həmçinin bəzən xüsusi mülkiyyət strukturları da mövcuddur. Biznes strukturları ümumiyyətlə özəl sahiblərə məxsus və idarə olunan şirkətlər və ya təşkilatlardır.

Məqsəd: Universitetlər təhsil keyfiyyətinin artırılması, elmi və texniki inkişafın dəstəklənməsi, tədqiqat və elmi-tədqiqi fəaliyyətlər, mədəniyyət və rəhbərlik, sosial və siyasi tərbiyənin təmin edilməsi kimi sosial məqsədlərə nail olmağa çalışırlar. Biznes strukturları isə adətən mənfəət və ya fayda qazanmağı, məhsul və xidmətlər təklif etməyi, müştərilərə xidmət göstərməyi, müştərilərin ehtiyaclarını qarşılıyaraq məhsul və xidmətlərinin satışını artırmağı hədəfləyirlər.

Qarşılıqlı əlaqələr: Universitetlər tələbələrə təhsil təqdim edərək onların potensialını artırmağı hədəfləyirlər. Biznes strukturları isə adətən müştərilərə məhsul və xidmətlər təklif edərək onların ehtiyaclarını qarşılılamaya çalışırlar. Universitetlərin müştəri kimi tələbələri var, amma onların əsas məqsədi tələbələrinin inkişafına dəstək

olmaqdır. Biznes strukturları isə müştərilərin tələblərinə uyğun məhsul və xidmətlər təklif edərək onların ehtiyaclarını qarşılmalıdırlar.

İnkişaf etmə prosesi: Universitetlər akademik, elmi və texniki inkişaf üçün əlavə mənbələrə, tədqiqat və təlimat mərkəzlərinə ehtiyac duyurlar. Biznes strukturları isə adətən innovasiyalar, marketinq strategiyaları və yeni məhsulların inkişafı üçün araşdırmalar, texnoloji inkişaf və digər mənbələrə ehtiyac duyurlar.

Fəaliyyətin sürətliliyi: Biznes strukturları fəaliyyətlərinin sürətli və effektiv olması üçün əsasən tətbiq edilən effektiv nəticə və idarəetmə sistemləri ilə fəaliyyət göstərir. Universitetlər isə akademik, tədqiqat və mədəniyyət fəaliyyətlərinin inkişafına daha çox diqqət yetirərək sürətli qərarlar verməkdən çəkinirlər.

Universitetlər tələbələrini iş və ya biznes sahəsində karyera yolunu seçmək üçün məsləhətlər və təlimatlar təqdim edir. Həmçinin, biznes strukturları da universitetlərlə iş birliyi edərək tələbələrə iş imkanları təqdim edir. Universitetlər ətraflı bir təhsil imkanı təklif edir və biznes təcrübəsi olmadan tələbələrin müvəffəqiyyətli karyera qurmağı cari dövrdə çətindir. Bu səbəbdən, bir çox tələbə və ya işçi universitetlər və biznes strukturları arasında həm təhsil, həm də xidmətlər təklif edərək onların ehtiyaclarını qarşılamağa çalışırlar.

Bununla birlikdə, universitetlər və biznes strukturları arasındakı əlaqələr yalnız tələbələr üçün məhdud deyil. Bir çox universitet və biznes strukturu, tədqiqat və innovasiyalar üzərində iş birliyi edir və birlikdə yeni məhsullar və ya texnologiyaların inkişafına çalışır. Həmçinin, bir çox universitet özündə bir neçə tətbiqi mərkəz və ya innovasiya laboratoriyası yerləşdirir və bu yerlərdə biznes strukturları da yer alaraq tədqiqat və innovasiya sahəsində iş birliyi edirlər.

Universitetlər və biznes strukturları arasındakı əlaqələr region və ölkə iqtisadiyyatının inkişafına da təsir edir. Universitetlərin araşdırma sahələri və texnologiya transferi proqramları, yeni müxtəlif sahələrə yatırım çəkərək iqtisadiyyatın diversifikasiyasına kömək edir. Biznes strukturları isə yerli inkişafı dəstəkləyərək iqtisadiyyatın güclənməsinə və yerli işgüzarların təşviqinə kömək edir.

Bütün bunlar göstərir ki, universitetlər və biznes strukturları arasındakı əlaqələr iqtisadi inkişafın və təhsilin inkişafına dəstək verir. Bu əlaqələrin daha da gücləndirilməsi və artırılması ölkə iqtisadiyyatının və təhsilin inkişafı üçün daha faydalı olacaqdır.

Universitetlər və biznes strukturları arasında bir başqa əlaqə də akademik tədqiqatdır. Universitetlər, tədqiqatçıları və tələbələri ilə birgə çalışaraq müxtəlif sahələrdə tədqiqatlar aparır və bu tədqiqatların bir çoxu biznes dünyasına təsir edir. Bu tədqiqatlar, yeni məhsulların və ya xidmətlərin inkişafında, proseslərin daha effektivləşdirilməsində və ya yenilikçi iş modellərinin tətbiq edilməsində yardımçı olur. Həmçinin, biznes strukturları da universitetlərlə birgə çalışaraq tədqiqatları maddi dəstək və ya təcrübələri ilə dəstəkləyərək bu prosesdə aktiv iştirak edirlər.¹

Universitetlər və biznes strukturları arasında iş birliyinin bir başqa nümunəsi də sosial məqsədlərdir. Universitetlər sosial məsələlərə də diqqət yetirir və bu sahədə biznes strukturları ilə birgə çalışaraq sosial məqsədlər üzərində çalışır. Bu iş birliyində, biznes strukturları maddi dəstək və ya qurumların resurslarını universitetlərin sosial tədqiqatları və ya layihələri üçün istifadə edərək sosial məsələlərə diqqət çəkir. Bütün bunlar göstərir ki, universitetlər və biznes strukturları arasında bir-birinə yardım məqsədli və müxtəlif sahələrdə iş birliyinə imkan verir. Bu iş birliyinin nəticəsi olaraq, hər iki tərəf də müvəffəqiyyətli nəticələr əldə edir və sosial, akademik və iqtisadi inkişaf üçün əlavə dəyər yaradırlar.²

Universitetlər biznes təcrübəsi və təcrübəsi olmayan tələbələr arasında bir qalib tapmaq üçün biznes simulyasiya oyunları və təcrübə proqramları təklif edir. Bu proqramlar tələbələrə müxtəlif iş fəaliyyətlərini öyrənmək və hətta virtual şirkətlər qurmaq imkanı verir. Bu oyunlar və proqramlar, tələbələrin bir işin hansı aspektlərinin

¹https://www.researchgate.net/publication/228404779_The_relationship_between_universities_and_industry_The_American_university_perspective

²https://www.researchgate.net/publication/324091355_Why_Should_University_and_Business_Cooperate_A_Discussion_of_Advantages_and_Disadvantages

nəzarətini və idarəetməsini öyrənməyə kömək edir. Beləliklə, tələbələr real həyat təcrübəsi almadan iş təcrübəsi ilə bağlı bacarıqlarını inkişaf etdirə bilirlər.³

Universitetlər biznes dünyasındakı ən son inkişaf və texnologiyalar barədə təhsil təklif edir. Bu, tələbələrin bərpasına və işə qəbuluna kömək edir. Yeni texnologiyalar barədə bilik sahibi olan tələbələr, müvəffəqiyyətli karyera inkişafına sahib olmaq üçün daha konkret bir perspektivə malikdir.

Ən nəzərə çarpan məsələlərdən biri, tələbələrə sahibkarlıq və işlərini öz başına qurmaq barədə dəstək olmaqdır. Bir çox universitetlər, tələbələrə biznes ideyalarını başlatmaq üçün dəstək təklif edir. Bəzi universitetlər isə, öz sahibkarlıq proqramlarını təklif edir və hətta öz start-up-larını yaratmaq istəyənlərə maddi dəstək verir. Qısacası, universitetlər və biznes strukturları arasında mövcud olan əlaqələr, tələbələrin müvəffəqiyyətli karyera inkişafına kömək edir. Bu əlaqələrin əsas məqsədi, tələbələrin ixtiyarları, maraqları və ehtiyaclarına uyğun bir təhsil və karyera yolunu tapmağı təmin etməkdir.

Universitetlər və biznes strukturları arasındakı əlaqələrin səmərəli olması tələbələr üçün bir sıra faydalar gətirir. Bu faydalara nəzər salaq:

1. Praktika və staj imkanları: Bir çox universitetlər, tələbələrin iş təcrübəsi əldə etmələrini təmin etmək üçün fərqli biznes strukturları ilə əməkdaşlıq edirlər. Bu, tələbələrin sənaye təcrübəsi və praktika əldə etmələrinə imkan verir. Bu təcrübələr tələbələrin təhsil və karyera yolunu planlaşdırmalarına və fərqli karyera variantları haqqında fikir sahibi olmalarına kömək edir.

2. Karyera və işə qəbul imkanları: Universitetlərin biznes strukturları ilə əməkdaşlığı, tələbələrin müvəffəqiyyətli karyera inkişafına kömək edir. Bu əlaqələr, tələbələrin fərqli iş yerlərində və fərqli sahələrdə işə qəbul olmalarına imkan verir. Həmçinin, biznes strukturları tələbələrə işə qəbul mərhələsində kömək edərək, tələbələrin birinci işlərini tapmalarına yardım edir.

³ <https://www.businessnewsdaily.com/10717-best-business-simulation-games.html>

3. Məsləhət və mentorluq: Bir çox universitetlər, biznes strukturları ilə əməkdaşlıq edərək, tələbələrə karyera planlaşdırma və fərqli sahələrdə iş tapmaq üçün məsləhət və mentorluq imkanları təqdim edir. Bu, tələbələrin daha yaxşı karyera variantları seçmələrinə və özlərini daha yaxşı hazırlamağa kömək edir.

4. Tədris proqramlarının gücləndirilməsi: Universitetlərin biznes strukturları ilə əməkdaşlığı, tədris proqramlarının gücləndirilməsinə də kömək edir. Bu əlaqələr, tədris proqramlarının fərqli sahələrə və ya müəssisələrə uyğunlaşdırılmasına və fərqli iş tələblərinə cavab verən təlimat proqramları hazırlamağına kömək edir. Bu əlaqələr sayəsində universitetlər, tələbələrin ixtisaslarına uyğun olaraq müxtəlif iş sahələrinə hazırlaşmalarına kömək edən təlimat proqramları təklif edə bilirlər. Bu isə tələbələrin istəklərinə uyğun təlimat proqramlarından istifadə etmələrinə və bu proqramlar vasitəsilə daha yaxşı iş fərsətləri əldə etmələrinə imkan yaradır.

2.2. Universitet və biznes strukturları ilə birbaşa əlaqələrinin qurulması

Əvvəlcə, universitetlər və biznes strukturları arasında əlaqələrin qurulması məqsədi ilə nəzərdə tutulan üç əsas sahəni qeyd edə bilərik: *təhsil, tədqiqat, və ticarət*.⁴ Bu sahələrdə universitetlər və biznes strukturları arasında bir çox müxtəlif forması olan əlaqələr mövcuddur.

Təhsil sahəsində universitetlər və biznes strukturları arasında əlaqələr ən çox tələbələrə iş imkanları təqdim etmə və ya biznes təcrübəsi olan mütəxəssislər tərəfindən müəllimlik etmə kimi formada özünü göstərir. Bəzi universitetlər müəllimlərinin çoxunu ən azı iki il müddətində iş təcrübəsinə malik insanlardan seçir və bu da tələbələrə qalıcı iş imkanları təqdim edə bilər. Bəzi universitetlər isə biznes strukturları ilə əməkdaşlıq edərək tələbələrin praktiki təcrübə qazanmalarını təmin edir və bu təcrübə tələbələrin təhsil aldıkları sahə ilə bağlıdır.

⁴ https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/32383/12-610-wilson-review-business-university-collaboration.pdf (səh-13)

Tədqiqat sahəsində universitetlər və biznes strukturları arasında əlaqələr, universitetlərin tədqiqat və inkişaf departamentləri tərəfindən aparmaqda olduğu tədqiqatlar və biznes sahəsindəki innovasiyaların ən son trendləri ilə əlaqəlidir. Bəzi universitetlər və biznes strukturları arasında elmi məqsədlərlə yaradılmış birliklər və ya təşkilatlar mövcuddur. Bu birliklər biznes strukturlarının ixtisaslaşdığı sahəyə dair ətraflı tədqiqat və inkişaf işlərini həyata keçirərək universitetlərin məlumat bazasını genişləndirir və universitetlərin tədqiqat imkanlarını artırır.

Ticarət sahəsində universitetlər və biznes strukturları arasında əlaqələr, ümumiyyətlə, universitetlərin tələbələrinə ticarət sahəsində iş imkanları təqdim etməyə kömək edir. Bu əlaqələr sayəsində, universitetlər və biznes strukturları tələbələrə iş fərsətləri və təcrübə proqramları təklif edərək, tələbələrin müxtəlif ticarət sahələrində təcrübə qazanmalarına və reallaşdırmaq istədiyi karyera hədəflərinə daha yaxınlaşmalarına imkan yaradırlar. Bu əlaqələr, həm universitetlər üçün, həm də biznes strukturları üçün faydalıdır çünki iş təcrübəsi olan tələbələr, əməkdaşlarının yaxşı hazırlanmış və peşəkarlıqlarının artırılmış olduğuna görə şirkətlərin effektivliyini artırır (Professor Sir Tim Wilson DL, A Review of Business–University Collaboration, February 2012, 13-15).

Universitet və biznes strukturları arasında əlaqələrin qurulması, hər iki tərəfin məqsədlərinə və ehtiyaclarına uyğun olaraq fərqli formalar qəbul edə bilər. İlk növbədə, bu əlaqələr tələbələrə iş imkanları təqdim etməklə başlayır. Universitetlər, tələbələrə iş sahələrində nələr gözlədikləri haqqında məlumat verməklə onları hazırlamağa çalışırlar. Bu məlumatlar, bir iş yerinə giriş üçün nələrin lazım olduğunu və hansı bacarıqların ən çox ehtiyaç olduğunu öyrənmək üçün ən yaxşı yollardan biridir. Buna əlavə olaraq, universitetlər iş dünyası ilə əlaqə quraraq, tələbələrin iş təcrübələri və biznes sahəsində fəaliyyətlərinə dair məlumatlar almağa imkan verir.

Bir başqa əlaqə forması isə universitetlərin, müəssisələrin və ya iş adamlarının təcrübəsindən istifadə edərək biznes strukturlarını inkişaf etdirməsinə kömək etməkdir.

İş adamları və müəssisələr, inkişaf planları ilə bağlı universitetlərlə əlaqə quraraq, mövzulara dair mütəxəssislərdən məsləhət almaq və təcrübələri üzərində müzakirələr aparmaq üçün bir araya gələ bilirlər.

Həmçinin, universitetlər təcrübə proqramları və mentorluq proqramları təklif edərək biznes sahəsində fəaliyyət göstərən insanların təcrübələrindən istifadə edə bilər.⁵ Bu proqramlar, tələbələrə iş dünyasında nələr gözlədiklərini daha yaxşı anlamaq, müəssisələrin iş etiqadı və prosesləri barədə məlumat toplamaq və mövzulara dair məsləhətlər almaq üçün faydalıdır.

Universitetlər və biznes strukturları arasında bir əlaqə, tələbələrə həm iş təcrübəsi, həm də təhsil imkanı təklif etməkdən ibarətdir. Tələbələr təhsil dövründən keçərkən, onların təcrübə sahibi olmaları üçün şirkətlər tərəfindən təklif edilən təcrübə proqramlarına qatıla bilirlər. Bu da tələbələrin, təhsil dövründə ixtisasları ilə bağlı teoriyaları praktikada tətbiq etmələrini, şirkət dünyasına qatılmaq və işə qəbul edilmək üçün lazım olan təcrübəni qazanmalarını təmin edir.

Biznes strukturları üçün universitetlərlə əməkdaşlıq etmək, onların müxtəlif problemlərini həll etmək və yeni fəaliyyət sahələri yaratmaq üçün fərdi və ya korporativ təlimlər təqdim etmək, müştərilərə daha yaxşı xidmət göstərmək üçün daha yaxşı bir ehtiyac analizi və biznes inkişaf strategiyası hazırlamaq, işçilərinə təlim və təcrübə təqdim etmək, universitetlərlə iş birliyi edərək məhsulların və xidmətlərin keyfiyyətinin artırılması, yeniliklərin həyata keçirilməsi və yeni iş sahələrinin yaradılması üçün araşdırmaların aparılması kimi bir neçə faydalı məqam sayıla bilər.

Universitetlər və biznes strukturları arasındakı əlaqələr, təhsil müəssisələrinin müəyyən tələbə ehtiyaclarına cavab verərək biznes dünyasında inkişaf və innovasiyaları dəstəkləməsi, müştərilərə daha yaxşı xidmət təqdim etməsidir.

⁵ <https://www.indeed.com/career-advice/career-development/why-do-companies-hire-interns>

Universitetlər və biznes strukturları arasında tədqiqat və innovasiya üçün birgə layihələr də həyata keçirilir.⁶ Bu layihələr universitetlər tərəfindən başlanır və biznes strukturları da onların maliyyələşdirməsi ilə davam etdirilir. Bu layihələr arasında texnologiya, təhsil, sağlamlıq, inkişaf və başqa sahələrə aid olanlar olur. Bu layihələr universitetlərin tədqiqat və innovasiya sahələrində güclənməsinə və müəllimlərinin və tələbələrinin təcrübələrinin artırılmasına kömək edir.

Universitetlər və biznes strukturları arasında əlaqələrdə müxtəlif problemlərdə yarana bilər. Bu problemlərə (Carlos MONDRAGÓN LIÉVANA, “The Relationship between Industry and Universities”, Cuadernos de Estudios Empresariales 2010, vol. 20, 81-105):

1. Yerli məqsədlər və maraq fərqliliyi: Universitetlər əsasən təhsil və elmi tədqiqat məqsədləri ilə fəaliyyət göstərir, digər tərəfdən, biznes strukturları işlərini genişləndirmək, məhsul və xidmətlərini sərfəli şəkildə satmaq və mənfəət qazanmaq niyyətindədir. Bu fərqliliklər universitetlər və bizneslər arasında əməkdaşlıqda cəmiyyətin tələbatları ilə təhsilin elmi məqsədləri arasında uyğunsuzluğa səbəb ola bilər.

2. Kommunikasiya və anlayış fərqi: Universitetlər akademik bir mühitə malik olmaqla birlikdə, çox müxtəlif ixtisas sahələrində təhsil verirlər. Bu da fərqli terminologiya və anlayışlardan istifadə etdiklərini bildirir. İş dünyasında isə praktik və ticarətə dair məlumatlar və terminologiya öncəlikli olur. Bu fərqlər, universitetlər və bizneslər arasında effektiv kommunikasiya qurmağı çətinləşdirə bilər və yanlış mənalara dönməsinə səbəb ola bilər.

3. Maliyyə məsələləri: Biznes strukturları və universitetlər arasında maliyyə məsələləri də problem yarada bilər. İş dünyasında məqsəd mənfəət qazanmaq olduğu üçün, bir universitetlə əməkdaşlıq mərhələsindən maksimum fayda almaq üçün

⁶ M. Perkmann and A. Salter, “How to Create Productive Partnerships With Universities,” MIT Sloan Management Review 53, no. 4 (summer 2012): 79-88.

qiymətləndirmə və ödənişlər haqqında müzakirələr aparıla bilər. Bu da tərəflər arasında anlaşmazlıqlara və razılıq əldə etməkdə çətinliklərə səbəb ola bilər.

Bu problemlər, universitetlər və biznes strukturları arasında əməkdaşlıqda pis hallara səbəb ola bilər. Bununla birlikdə, bu problemlərin bir çoxunu həll etmək üçün dəstəkləyici kommunikasiya, uzlaşma və sağlam təşkilatlanma yolu ilə üzə çıxarmaq mümkündür. Tərəflər arasında açıq dialoq, məqsədlərin uyğunlaşdırılması, müəyyən bir qayda və prosedurların təyin edilməsi əməkdaşlıq prosesini daha uğurlu edə bilər.

2.3. Biznesin innovasiya yönümlülüğü

Biznesin innovasiya yönümlülüğü, yeni və ya yaradıcı fikirlərin biznesə daxil edilməsi və bu fikirlərin tətbiqi ilə bağlı bir stratejidir. Bu strateji, bir şirkətin sürətli və müsbət dəyişikliklərə uyğun olmaq üçün, müştəri tələblərinə cavab verərək, yeni məhsullar və xidmətlər yaratmaq üçün, prosesləri avtomatlaşdırmaq və yenilikləri tətbiq etmək üçün vacibdir.

İnnovasiya yönümlülük, bir şirkətin rəqabət gücünü artırmaq və sənaye standartlarına uyğunlaşmaq üçün ən əhəmiyyətli vasitələrdən biridir. Bu, şirkətin gələcəkdə uğurlu olmaq üçün daha yaxşı hazırlanmasına kömək edir.

Cari dövrdə şirkətlərin, yaxud firmaların innovasiya yönümlülüğünü artırmaq üçün bir neçə tövsiyələr qeyd edə bilərəm (müəllifin öz fikirləri):

1. Yeniliklər təşviq etmək: Yeni şirkət içində və ya şirkətin əlaqə saxladığı tərəfdaşlar arasında yarışlar təşkil edilə bilər və motivasiya üçün yarışın qalibinə mükafatlar verilə bilər.

2. Əlaqələrin gücləndirilməsi: Şirkətlər müştəriləri, tərəfdaşları, fərdi işçiləri və müəssisə daxilindəki qruplar arasında əlaqələri gücləndirməlidirlər. Yeniliklərin yaranması, paylaşılması və tətbiqi üçün daha güclü bir şəbəkə yaratmalıdırlar.

3. Məlumat və təcrübə paylaşımı;

4. İnnovativ həllər tətbiq edin;

5. Araşdırmalar etmək: Biznesin əsas tərəfdaşları olan şirkətlər araşdırmalar etməlidir və yeni texnologiyalardan, yeni fikirlərdən və digər yeniliklərdən xəbərdar olmalıdırlar. Bu, şirkətlər üçün yeni fikirlər və yeniliklər gətirəcək və onları sənayenin dəyişən tələblərinə uyğunlaşdıracaqdır.

6. İş birliyinə təşviq etmək: Şirkətlər innovasiya yönümlü iş birliyini təşviq etməlidir ki, nəticədə başqa şirkətlərlə birgə işləmək, yeni fikirlər, təcrübələr və resurslar ilə bağlı yüksək dərəcədə potensiala malik olsunlar.

7. İnnovasiyaya investisiya edin: İnnovasiya yaratmaq və tətbiq etmək üçün lazım olan resursları təmin etmək üçün investisiya edin. Bu, yeni məhsulların və xidmətlərin yaradılması, proseslərin avtomatlaşdırılması və sənaye standartlarına uyğunlaşmaq üçün lazım olan texnologiyaların alınması üçün mümkündür.

8. İnnovasiyaya görə mükafatlandırın: İnnovasiya yaratmaq və tətbiq etmək üçün insanların motivasiyasını artırmaq üçün mükafatlandırın. Bu, işçilərinizə yeni fikirlər təqdim etmək və innovativ həllər tətbiq etmək üçün təşviq edici mükafatlar vermək deməkdir.

9. İnnovasiya yolunu izləyin: Şirkətinizə innovasiya yönümlülüüyü tətbiq edərkən, yeniliklər yaratmaq və tətbiq etmək üçün şirkətinizin mövcud vəziyyətini də qiymətləndirməlisiniz.

Biznes tərəfdaşları olan şirkət, firma və müəssisələr müştəri tələblərini və həll etməli olduqları problemləri başa düşmək üçün yeniliklərə ehtiyacları olacaq. Bu səbəbdən, müştəri tələblərini dəqiqləşdirmək və onların dəyişən tələblərinə uyğunlaşmaq üçün mövcud proseslərini, məhsullarını və xidmətlərini qiymətləndirməlidirlər. Müştərilərin nələrdən xoşlandığını və nələrdən xoşlamadığını

anlamaq və ya yeni məhsulların və xidmətlərin nələr ola biləcəyini anlamaq üçün ən yaxşı yolları tapmaq deməkdir. Ayrıca, müştərilərin sənayedəki yeniliklərə necə reaksiya verəcəyini də qiymətləndirməlidir. Mütəmadi sənayedəki innovasiya trendlərini izləməli və müştərilərin buna necə reaksiya verəcəyini qiymətləndirməlidir. Bu, sənayedəki yeniliklərə uyğunlaşmaq üçün lazım olan təcrübələri və resursları dəqiqləşdirəcək və şirkətin mövcud olan imkanları və potensialı ortaya çıxaracaqdır.

İnnovasiya yaratmaq və tətbiq etmək üçün şirkətlər, yaratmaq istədikləri məhsul və xidmətlərini ətraflı planlama etməlidir. Bu, inovativ həllərin hazırlanması üçün bəzi mənbələrdən, məhsulların və xidmətlərin nələr təklif etməli olduğunu və sənayedəki yeniliklərə uyğunlaşmaq üçün necə hazırlaşmaq lazım olduğunu tədqiq etmək deməkdir. Bu planlama, şirkətlərin innovasiya yaratmaq və tətbiq etmək üçün daha yaxşı hazırlaşmasına və potensial müştərilərin tələblərinə uyğun olmağa kömək edəcəkdir.

Bir başqa mövzu da günümüzdə şirkətlərin innovasiya yolunu izləyərkən hər bir əməliyyatın və daxili departamentlərinin innovativ potensialının dəyərləndirilməsidir. Şirkətdaxili hər departamentdə, yeni məhsullar, xidmətlər və proseslər yaratmaq və tətbiq etmək üçün potensial ideyaları axtarmaq üçün bir qrup insana sahib olmaq lazımdır. Bu, şirkətlərdə inovativ fikirlərin paylaşılmasını və mövcud olan innovasiya potensialının tamamının istifadə edilməsini təmin edəcəkdir.

Şirkətlərin innovasiya yolunu izləyərkən bir başqa mühüm məsələ, innovasiyanın şirkətinin ümumi strategiyası ilə uyğunluğunun təmin edilməsidir. İnnovasiya yolunu izləmək, şirkətinin ümumi missiyasını, vizyonunu və iş planını dəyişmək deməkdir. Bu, hər bir əməliyyatın, departamentin və innovativ həllərin bu missiyaya uyğunlaşdırılması deməkdir. İnnovasiya yolunu izləyərkən, şirkətin ümumi planına uyğun olan yeniliklər və dəyişikliklər tətbiq edilməlidir. İnnovasiya yönümlülüüyü tətbiq etmək üçün şirkətlərin təlimatlandırılması, innovasiya əməliyyatlarının necə hərəkət etdiyini izləmək və innovasiya proseslərinin qarşılıqlı fəaliyyətini təmin etmək üçün bir

sistem inkişaf etdirmək vacibdir. Bu, yeniliklərin şirkətin ümumi məqsədlərinə uyğun bir şəkildə hərəkət etdiyini və ən yaxşı şəkildə performans göstərdiyini təmin edəcəkdir.

İnnovasiya yönümlülüüyü tətbiq edərkən, şirkətin müştəri tələblərini və istəklərini anlamaq da ən önəmli məsələlərdən biridir. Müştərilər üçün yeniliklər yaratmaq, müştərilərin iştirakı və şirkətin müştərilərlə əlaqələrinin gücləndirilməsi üçün ən yaxşı yol olacaqdır.

Bütün bu məqamların nəticəsində, innovasiya yönümlülüüyü tətbiq edərkən, şirkət üçün yararlı innovativ fikirlər və məhsullar yaratmaq, müştərilər üçün də daha yaxşı xidmətlər göstərmək mümkündür, lakin bununla birlikdə, bu bir dəyişiklik və riskdir və buna hazır olmaq üçün bir innovativ mədəniyyət və müvəqqəti təlimatlandırma tələb olunur.

İnnovasiya yönümlülüüyü tətbiq etmək üçün, şirkətlərdə işləyən bütün işçilərin vəzifələrinə innovativ düşüncələrin daxil edilməsi vacibdir. Bu, şirkətlərdə innovasiyanın hər sahədə tətbiq edilə biləcəyi və bütün işçilərin fikirlərini və təcrübələrini qəbul etmək üçün açıq bir mədəniyyətinin olması deməkdir. İnnovativ təlimatlandırma proqramları, şirkət işçiləri üçün yenilikləri nəzərdən keçirmək, onları yeni fikirlər və texnologiyalara daxil etmək və yeni məhsulların və xidmətlərin yaradılmasına kömək etmək üçün bir yol təqdim edir.

İnnovasiya yönümlülüüyü tətbiq etmək, biznes tərəfdaşı olan şirkətlərin səy yüklərini azaltmaq və daha effektiv, texnoloji istifadəyə uyğun bir struktura malik olması deməkdir. İnnovasiya yönümlülüüyü tətbiq edərək, şirkətlər müxtəlif bölgələrdə mövcud olan müştəriləri ümumiləşdirə biləcək, bu da şirkətlərin satış və marketinq sahələrində daha çox səmərəli vəziyyətə gətirə bilər. İnkişaf etmiş məhsul və xidmətlər, müştərilərin tələblərinə daha yaxşı cavab verəcək və onların maraqlarını daha yaxşı qazanacaqdır.

Bütün bunlar nəticəsində, innovasiya yönümlülüüyü tətbiq edərək şirkətlər daha inkişaf etmiş bir məhsul və xidmət portfeli yaratmaq imkanına malik olacaq. Bu, müştərilərin yeni və maraqlı məhsullar və xidmətlər ilə tanış olması deməkdir.

İnnovasiya yönümlülüüyü tətbiq edərək şirkətlər daha yüksək səviyyədə müştəri rəylərinə malik olacaq. Yeniliklər və yenilikçi məhsul və xidmətlər, müştəri ilə daha yaxşı bir əlaqə qurmağa, müştəri loyallığını artırmağa və müştəri tapşırıqlarına daha yaxşı cavab verməyə kömək edəcəkdir. Bu da uzunmüddətli müştəri əlaqələrini qurmaq, müştəri bazasını genişləndirmək və müştəri tərəfindən təsdiq edilmiş bir marka inkişaf etdirmək üçün əlverişli bir zəmin yaradacaqdır.

İnnovasiya yönümlülüüyü tətbiq edərək şirkətlər daha yüksək marj və qazanc əldə edə bilər. Yeni və inkişaf etmiş məhsulların qiymətləndirilməsi, daha yüksək satış qiyməti tələb edə bilər və bu, şirkətlərin marjını və qazancını artırır. Həmçinin, innovasiya yönümlülüüyü tətbiq edərək şirkətlər yeni bazar segmentlərinə daxil ola bilər və bu, şirkətlərin bazar payını genişləndirə bilər.

Bütün bu səbəblərə görə, innovasiya yönümlülüüyü tətbiq edərək şirkətlər yeni imkanlar yaratmaq və daha müasir bir şirkət halına gətirmək məqsədilə şirkətlərin üçün ən uyğun addımları atmaq çox vacibdir. Bu, müştəri tələblərinə daha yaxşı cavab verəcək, daha çox sərfəli vəziyyətə gətirəcək və işçilər arasında daha motivasiya yaradacaqdır.

Ölkə iqtisadiyyatının innovativ inkişafında müxtəlif modellərdən istifadə edilir. Ölkəmizin təcrübəsində bu modellərə nəzər salsaq, "sahibkar universiteti" modeli aktual modellərdən biridir. Adından gördüyü kimi cari model sahibkarlıq və ali təhsil müəssisələrinin birgə fəaliyyəti çərçivəsində formalaşır.

"Sahibkar universiteti"-nin əsas məqsədi universitetdə yaradılan və formalaşdırılan innovasiya və əldə edilən patentləri sahibkarlıq subyektlərinə çevirməklə ölkənin iqtisadi inkişafına və innovativ ekosisteminin yaradılmasına,

həmçinin maliyyə imkanlarının artmasına müsbət təsir göstərmək və bununla da elmin kommersiyalaşdırılmasına nail olmaqdır.

Respublikamızın inkişaf strategiyasında innovasiya iqtisadiyyatının bütün sahələrdə qurulması ayrıca vurğulanır və bu səbəbdən də sahibkarlıq universitetlərinin ölkəmizdə formalaşdırılmasına da xüsusi əhəmiyyət verilir.

"Sahibkar universiteti", tələbə və müəllim heyəti arasında sahibkarlıq verdişlərini inkişaf etdirən və dəstəkləyən ali təhsil müəssisəsi kimi dəyərləndirilir. Bu universitet, yüksəkixtisaslı kadrların hazırlığını həyata keçirməklə birlikdə, sənaye müəssisələri və digər təşkilatlarla sıx əməkdaşlıq edərək elmin kommersiyalaşdırılmasına önəm verir. Universitetdə aparılan elmi tədqiqatlar və kadr hazırlığı işi sənayenin tələblərinə uyğun şəkildə təşkil edilir.

Bu model universitetlərin biznes və dövlət qurumları ilə birgə əməkdaşlığı sayəsində elmin inkişafına, yüksək texnologiyaların yaradılmasına, innovasiya ekosisteminin formalaşmasına və ən önəmlisi, sosial-iqtisadi rifahın yüksəldilməsinə nail olmağı mümkün qılmaq məqsədilə yaradılıb. Sahibkarlıq universiteti modeli, universitet-biznes-dövlət əməkdaşlığının cəmləşdirilməsində ən əhəmiyyətli rol oynayan bir təşkilat şəklidir və bu gün daha da aktual haldadır.

Sənaye və biznes müəssisələri ilə əməkdaşlıq şəraitində innovasiya və sahibkarlığı inkişaf etdirmək cari günün əsas tələblərindəndir, belə ki, ali təhsil müəssisələri ilə iş dünyası arasında əməkdaşlıq düzgün müstəvidə, istiqamətlərdə və düzgün islahatlar ilə aparılırsa, əldə olunan nəticələr də müsbət olar.

III FƏSİL. UNIVERSİTET VƏ BİZNES ARASINDAKI QARŞILIQLI ƏLAQƏLƏRİN FORMALAŞDIRILMASI VƏ YÜKSƏLDİLMƏSİ YOLLARI

3.1. Universitetlərdə tərəfdaşlıq əlaqələri üzrə aparılan islahatlar

Universitet və biznes arasındakı qarşılıqlı əlaqələrin formalaşdırılması və yüksəldilməsi, iki tərəfin bir-birindən faydalanacağı bir məsələdir.

Aşağıdakı yollar universitet və biznes arasındakı qarşılıqlı əlaqələrin formalaşdırılması və yüksəldilməsi üçün faydalı ola bilər (müəllifin öz fikirləri):

1. İş dünyasından nümayəndələrin universitetlərdə keçirdikləri seminarlar, konfranslar və master klasslar. Bu tədbirlər universitet tələbələrinə müxtəlif sahələrdə praktiki biliklər verməklə yanaşı, biznes nümayəndələri ilə tanışlıq və əlaqələr yaratmaq üçün də fərdi və ya qrup işləri təşkil edə bilər.

2. Universitetlərin, müxtəlif sahələrdəki biznes şirkətləri ilə birgə layihələr təşkil etməsi. Bu layihələr universitet tələbələrinə mövcud şirkətlərdə iş təcrübəsi və sahəyə uyğun biliklər əldə etmək imkanı verir.

3. Biznes şirkətlərinin universitetlərlə birgə tədqiqatlar aparmaq və yeniliklərə investisiya etmək. Bu cür tədbirlər universitetlər üçün kifayət qədər dəyərli bir imkan olan təcrübə, sahəyə uyğun biliklər və maddi dəstək imkanı yaradır.

4. Universitet tələbələrinin, biznes şirkətlərində təcrübə proqramlarına qatılması. Bu proqramlar universitet tələbələrinə iş təcrübəsi, sahəyə uyğun biliklər və həm də müvafiq iş imkanları yaradır.

5. İş dünyasında uğurlu olan alimlərin və universitet professorlarının, biznes şirkətlərinə məsləhətlər verən konsultantlar olması. Bu universitet və biznes arasındakı qarşılıqlı əlaqələrin formalaşdırılması və yüksəldilməsi üçün vacib addımlardan biridir.

Birinci addım olaraq, universitet və iş dünyası arasında əlaqələrin formalaşdırılması üçün təcrübə proqramları, təcrübə məntəqələri, layihələr və birgə işlər təşkil edilə bilər. Bu, bizneslərə universitet təcrübəsinin, tədqiqatların və innovativ

təcrübələrin nəzərdən keçirilməsinə imkan verir və təcrübələr universitetlərə yeni perspektivlər və müasir təcrübələr daxil edir.

İkinci addım olaraq, universitet və iş dünyası arasında əlaqələrin yüksəldilməsi, birgə layihələr və tədqiqatlarla başa çıxmağa imkan verir. Bu, yeni fəaliyyət sahələri və müasir trendlərə uyğun olaraq tədqiqatların və innovasiyaların əldə edilməsinə imkan verir.

Üçüncü addım olaraq, universitetlər və bizneslər arasında mütəxəssislərin birgə təlimləri, seminarları, konfransları və s. təşkil edilə bilər. Bu, müxtəlif sahələrdə təcrübələri və fikirləri birləşdirərək, təcrübələrin və fəaliyyət sahələrinin bir-biri ilə bağlı olduğu bir mühit yaradır.

Universitetlər və biznes şirkətləri arasındakı qarşılıqlı əlaqələr və əməkdaşlıqlar, iş dünyasında uğurlu olan alimlər və universitet professorlarının biznes dünyasına inteqrasiyası üçün böyük bir imkan təşkil edir.

Universitetlər və biznes şirkətləri arasındakı qarşılıqlı əlaqələr, strateji planlar və layihələr vasitəsilə daha da inkişaf etdirilə bilər. Strateji planlar və layihələr, universitetlər və biznes şirkətləri arasındakı əlaqələrin daha sistematik və nəticələri müəyyən edilmiş bir formada inkişaf etməsinə kömək edir. Bu planlar, hər iki tərəfin hədəflərini, gözləntilərini, imkanlarını və istəklərini qarşılıqlı şəkildə dəqiqləşdirir. Strateji planlar vasitəsilə universitetlər və biznes şirkətləri arasında birbaşa əməkdaşlıq sahələri müəyyən edilir və həm tələbələrə, həm də biznes dünyasına yararlı və istənilən nəticələr verən layihələr hazırlanır. Bir çox universitetlər, biznes şirkətləri ilə qarşılıqlı proqramlar və layihələr tərtib edərək, tələbələrə və professorlara iş dünyasında fəaliyyət göstərmək üçün əlavə imkanlar yaradır. Bu proqramlar, tələbələrə iş təcrübəsi imkanı təqdim edərək, teoriyanın praktikə keçirilməsini təmin edir. Beləliklə, tələbələr universitet təhsilini daha işgüzar bir təcrübə ilə tamamlamaq imkanına malik olurlar.⁷

7

https://www.researchgate.net/publication/352564859_Organizing_of_Interaction_Between_Universities_and_the_Business-Environment_in_Terms_of_Stakeholders

Biznes dünyasında uğurlu olan alimlər və universitet professorlarının təqdim etdiyi konsultasiyalar, yeni iş ideyalarının, innovativ məhsulların və ya proseslərin yaradılmasına kömək edə bilər. Bu isə şirkətlərin rəqabət qabiliyyətinin artmasına, yeni bazar segmentlərinin tapılmasına və ya müştərilərin xidmətlərinin keyfiyyətinin artırılmasına gətirib çıxara bilər. Həmçinin, universitet professorları və alimlər, biznes şirkətlərində konsultant kimi fəaliyyət göstərərək, şirkətlərə məsləhətlər verə bilər və onların problemlərini həll etməyə kömək edə bilər. Bu, universitetlər və biznes şirkətləri arasında qarşılıqlı əlaqələrə yaratdığı güvənin daha da artmasına və işgüzar əməkdaşlığın güclənərək davam etməsinə imkan verir.⁸

Universitetlər isə, biznes dünyasına təqdim etdikləri müxtəlif proqramlar və layihələr vasitəsilə, məzunlarının, tələbələrinin və fərdi təlim alanların peşəkar bacarıqlarının biznes təcrübəsi ilə zənginləşdirilməsini təmin edərək, onların iş bazarına inteqrasiyasına kömək edir. Bu isə, universitetlərin şəxsi və korporativ təlimlər, mentoring proqramları və ya biznes inkubatorları tərəfindən aparılan fəaliyyətləri ilə mümkündür.

Bütün bunlar, universitetlər və biznes dünyası arasında əməkdaşlıq yaratmaq və inkişaf etdirmək üçün mövcud olan bir çox fərqli yolların sadəcə bir hissəsidir. Bəzi ölkələrdə bu əməkdaşlıqlar daha qabaqda olmağa başlamışdır, lakin digərlərində hələ də daha çox işlər görülməlidir. İndi və gələcəkdə, universitetlər və biznes şirkətləri arasında daha yaxşı əməkdaşlıq yaratmaq üçün daha çox potensial mövcuddur və bu, həm biznes dünyasının həm də universitetlərin fəaliyyətinin inkişafı üçün əhəmiyyətli olaraq vəziyyətə gətirilir.

Universitet və biznes dünyası arasındakı əməkdaşlıq, mənimsənmə, inkişaf, təkmilləşmə və birləşmə yollarını açar və bu, nəticədə daha müasir, innovativ və dinamik bir iş dünyasına aparıcı yolçudur.

⁸ <https://digitalcommons.unf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1567&context=etd>

Universitetlər, iş dünyası ilə daha qarşılıqlı əlaqələr qurmaq üçün aparılan bir çox islahatları həyata keçirirlər. Bu islahatlar universitetlərin tərəfdaşlıq əlaqələrini inkişaf etdirməsinə kömək edir və bu da biznes təcrübəsinin daha çox universitetlərə gətirilməsinə imkan verir. Tərəfdaşlıq əlaqələri üzrə aparılan islahatlar universitetlər və biznes şirkətləri arasındakı əlaqələrin daha da gücləndirilməsinə və uzunmüddətli strategiyalara əsaslanan tərəfdaşlıq sahələrinin inkişafına imkan yaradır. Bu islahatlar sayəsində, universitetlər təcrübəli biznes liderləri və ekspertləri ilə birgə çalışaraq öz proqramları və təklifləri yarada, hazırlaya bilirlər. Bununla yanaşı, biznes şirkətləri də universitetlərin təkliflərini nəzərə alaraq, öz inkişaf planlarını və strategiyalarını yeniləyə və inkişaf etdirə bilirlər. Bütün bu tədbirlər isə, universitetlər və biznes şirkətləri arasındakı əlaqələrin dərinləşməsinə və işbirliyinin daha da güclənməsinə kömək edir.⁹

Universitetlər biznes strukturları ilə tərəfdaşlıq edərək, həm öz prosesləri, həm də digər strukturlar üçün innovativ yeniliklər yarada bilirlər. İslahatlar nəticəsində müxtəlif qərarlar alınır. Bu qərarlar isə özlüyündə hər bir strukturun (bu strukturlar dövlət, biznes müəssisələri, şirkət, firmalar və sair ola bilər) fəaliyyətinə müsbət təsir etməlidir. Universitetlərdə keçirilən islahatlar universitetin inkişafı ilə yanaşı əsasən tələbələrə fokuslanır və bu islahatlar çərçivəsində tələbələrin indiki və gələcək iş (karyera) həyatında uğur əldə etmələri üçün aşağıdakı innovativ fikir və təkliflər verilir (müəllifin öz fikirləri):

- ✚ Universiteti yüksək nəticələrlə (balla) bitirən tələbələri əməkdaşlıq edilən şirkətlərdə işlə təmin olunması;

- ✚ Tələbələrin təhsil aldığı müddətdə dərslərlə paralel əmək haqqı müqabilində yarımştat və ya əvəzçiliklə, təcrübə və yeni bacarıqlara sahib olma imkanı yaratmaq;

- ✚ Tələbələrin təklif etdiyi layihələrin həyata keçirilməsində dövlət, yaxud biznes strukturları tərəfindən daha çox qrant və subsidiyaların ayrılması;

⁹ <https://sloanreview.mit.edu/article/developing-successful-strategic-partnerships-with-universities/>

- ✚ Tələbələrin beynəlxalq səviyyəli konfranslarda iştirakının təmin edilməsi;
- ✚ Universitetlərə, ölkədaxili və xaricdən sahibkarların, iş adamlarının və şirkət CEO-larının dəvət olunması, onlar tərəfindən tələbələrə əyani və onlayn dərslərin təşkili, business planın incəliklərinin öyrədilməsi.

3.2. Biznesin inkişafı ilə bağlı universitetlərin qarşısında qoyulan tələblər

Biznesin inkişafı ilə bağlı universitetlərə qoyulan tələblər son illərdə dəyişmiş və dəyişməkdədir. İş dünyasında, informasiya texnologiyalarının inkişafı və qlobalizasiyanın artması ilə birlikdə, iş təcrübəsinin və tətbiqi biliklərin əhəmiyyəti artmaqdadır. Bu nəzərdən tutulanda, universitetlər tərəfindən iş dünyasında təcrübəli insanların təlim edilməsi və tətbiqi biliklərin artırılması üçün tədbirlər görülməlidir.

Bu tələblərə cavab olaraq, bir çox universitetlər iş təcrübəsinə sahib olan müəllimlərlə iş birliyi edir və təcrübəyə əsaslanan tədris proqramları hazırlayır. İş dünyasının tələblərinə cavab verən bu proqramlar, tələbələrə tətbiqi biliklər təmin edir və onları iş dünyasında uğurlu bir karyera qurmaq üçün hazırlayır.

Həmçinin, bir çox universitetlər tərəfindən biznesin inkişafına dəstək olmaq məqsədilə biznes təcrübəsi proqramları təklif olunur. Bu proqramlar, tələbələrə bir neçə ay və ya bir neçə il müddətinə bir şirkətdə iş təcrübəsi qazanmaq imkanı təqdim edir. Bu proqramlar tələbələrin müxtəlif sahələrdə təcrübə qazanmalarına və iş dünyasını daha yaxından tanımalarına imkan verir.¹⁰

Bir çox universitetlər iş dünyası ilə birgə layihələr həyata keçirir və onların təcrübəsindən faydalanır. Bu layihələr, universitet tələbələrinə və iş dünyasındakı insanlara tətbiqi biliklər və iş təcrübəsi təmin edir. İş dünyası ilə birgə layihələr universitetlərin iş dünyasına daha yaxından baxmalarına, onların tələblərini daha yaxşı anlamağa və bu tələblərə cavab verən tədris proqramları hazırlamağa kömək edir.

İş dünyasının inkişafı ilə bağlı universitetlərə qoyulan tələblər zamanla dəyişir və genişlənir. Bu gün biznes sahəsində uğurlu olmaq üçün tələb olunan mütəxəssislərin

¹⁰ <https://www.indeed.com/career-advice/finding-a-job/best-business-internships>

sahələri, bacarıqları və biliyin dəyişimi nəzərə alınmalıdır. Universitetlərin bu tələblərə cavab verməsi üçün fərdi dərslər proqramları təqdim etməsi və müəllim heyətini dəyişməsi tələb olunur.

Məsələn, hazırda iş dünyasında istifadə edilən texnologiyaların sıralaması dəyişir. Buna uyğun olaraq, universitetlər tərəfindən təklif edilən dərslər də müvafiq olaraq yenilənməlidir. Bu, universitet tərəfindən öyrənilən texnologiyaların iş dünyasında nə dərəcədə faydalı olduğunu təmin etmək üçün vacibdir.

Bir başqa tələb isə, iş dünyasında təcrübəli insanların universitetlərində müəllim olmasıdır. Bu insanlar, tələb olunan bacarıqları və məlumatları öyrətmək üçün faydalı təcrübə və biliklərə malikdir və bu, tələb olunan təcrübə və bacarıqları öyrətmək üçün daha effektiv metod hesab olunur.

İş dünyasının inkişafı ilə bağlı universitetlərə qoyulan tələblər dəyişkəndir və universitetlər bu dəyişikliklərə cavab vermək üçün özlərini yeniləməlidirlər. Universitetlər, iş dünyasının tələb etdiyi yeni bacarıqları öyrətmək üçün fərdi dərslər proqramları təqdim etməli və təcrübəli insanların müəllim olmasını təmin etməlidirlər.

Biznesin inkişafı ilə bağlı universitetlərə qoyulan tələblər haqqında aşağıdakı məlumatlara nəzər salmaq olar:

➤ Ən çox tələb olunan sahələr arasında biznes idarəetməsi, məhsul və ya xidmət inkişafı, məhsulun və ya xidmətin marketinqi və satışı, maliyyə və hesablama, insan resursları və informasiya texnologiyaları sayılabilir.

➤ 2019-cu ildə, ABŞ-dakı universitetlərin 35%-dən çoxu, biznes idarəetməsi proqramları təklif edirdi. Bu, biznes idarəetməsi proqramlarının universitet tərəfindən təklif edilən ən çox proqram olmasına səbəb olur.¹¹

➤ MBA (Master of Business Administration) proqramları, iş dünyasında uğurlu olmaq üçün ən çox dəyər verilən diplomlardandır. Bu proqramlar, özü daxil olmaqla, həm iş təcrübəsi olan, həm də iş təcrübəsi olmayanların tərəfindən axtarılır.¹²

¹¹ <https://www.cnbc.com/2019/09/28/the-10-universities-that-receive-the-most-applications.html>

¹² <https://www.investopedia.com/terms/m/mba.asp>

➤ Beynəlxalq iş üzrə təhsil də, çox sayda universitet tərəfindən təklif edilir. Ən məşhur universitetlər arasında Harvard, Stanford, London School of Economics, INSEAD, və Wharton Business School qeyd edilə bilər.¹³

Aşağıdakı göstəricilər də göstərir ki, iş dünyasının tələbləri ilə universitetlərin təklifləri arasında uyğunluq artmaqdadır:

➤ 2018-ci ildə, Amerika Birləşmiş Ştatlarındakı işlərə qəbul proseslərində, biznes idarəetməsi bacarıqları üçün ixtisaslaşmış olan universitet tələb olunan ən çox bacarıqlardan idi.¹⁴

➤ 2020-ci ildə, QS World University Rankings tərəfindən hazırlanan siyahıda, iş təcrübəsi olan şəxslərin təhsil aldığı universitetlərin sırasında, Harvard Business School, INSEAD və Wharton Business School ilk üçdə yer almışdır.¹⁵

➤ 2021-ci ildə, Bloomberg Businessweek tərəfindən hazırlanan MBA reytingində, Wharton Business School, Stanford Graduate School of Business, və Harvard Business School ilk üçdə yer almışdır.¹⁶

Bu statistik və əsaslandırıcı məlumatlar universitetlərin biznesin inkişafı üçün neçə sahədə fəaliyyət göstərdiyini də əks etdirir. Bəzi universitetlər müəssisələrə və ya işçilərə təlimlər təklif edərək onların bacarıqlarını artırmağa kömək edir. Digər universitetlər, araşdırmalarını bizneslərə təklif edərək, onların müxtəlif sahələrdə inkişafını dəstəkləyir. Statistikaya görə, ABŞ-da universitetlərin təklif etdiyi istehsalın ən azı 20 faizi patenti olan müəssisələrin yaranmasına kömək etdiyi bildirilir.

Həmçinin, universitetlər biznes inkubatoru və ya biznes accelerator-ləri ¹⁷təşkil edir. Bu proqramlar müəssisələrə, başlanğıc bizneslərə və ya girişimçilərə dəstək verir

¹³ <https://www.studysmarter.us/magazine/best-business-schools-globally/>

¹⁴ https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2018.pdf

¹⁵ <https://www.topuniversities.com/university-rankings-articles/university-subject-rankings/top-business-schools-2020>

¹⁶ <https://poetsandquants.com/2021/09/15/wharton-plunges-to-ninth-in-new-bloomberg-businessweek-mba-ranking/>

¹⁷ "Sürətləndiricilər" (accelerator), əsasən startup şirkətlər üçün hazırlanmış intensiv və müddəti məhdud inkubator proqramlarıdır. Bu proqramlar yeni yaradılmış şirkətlərə fikirlərini mükəmməlləşdirmə və tətbiq etmək üçün müsbət mühit və resurslar təqdim edir.

və onların inkişafını təmin edir. Statistika görə, ABŞ-da 2018-ci ildə 1555 biznes inkubatoru və ya biznes accelerator-ü fəaliyyət göstərmişdir.¹⁸

Universitetlərin təşkil etdiyi digər bir proqram da "tez-tez işləmə"-dir. Bu proqram, müəssisələrə və ya bizneslərə, tələbələrinin və ya təcrübəli fənni işçilərin işinə bir neçə saat daxil olaraq təcrübə qazandırmaya kömək edir. Statistika görə, ABŞ-da universitetlər tərəfindən təklif edilən iş təcrübələri proqramları ilə yüksək səviyyədə tələbə təcrübəsi təmin edilir və bu proqramlar sayəsində tələbələr müxtəlif sahələrdə təcrübə qazanır.

Müxtəlif ölkələrdəki universitetlərin biznes sektorundan dəstək almaq üçün qurduqları proqramlar da dəyişikliklərə məruz qalır. Belə ki, ABŞ və Avropa ölkələrində, ənənəvi şəkildə, akademik fəaliyyətlər üçün həyata keçirilən layihələr, artıq bir çox hallarda biznes təcrübəsi ilə birləşdirilir. İndi də mütəxəssislər və biznes liderləri, universitetlərlə tərəfdaşlıq edərək, yeni layihələrin həyata keçirilməsinə və innovativ ideyaların tətbiqinə kömək edir.

Universitetlər və biznes arasındakı tərəfdaşlıq, teoriyadan təcrübəyə keçidin asanlaşdırılması, təhsilin praktikada tətbiqi, yeni layihələrin yaradılması və biznes təcrübəli tələbələrin işə qəbuluna kömək edir. Bu tərəfi ilə, universitetlər və biznes arasındakı tərəfdaşlıq, yeni fərqli sahələrdə mövcud olan problemlərin həllində yeni yolların tapılması üçün bir imkan yaradır.

Universitetlərin biznes dünyası ilə əlaqələri ilə bağlı başqa statistik və əsaslandırıcı məlumatlar aşağıdakılardır:

➤ Araşdırmaların ticarətləşdirilməsi: Universitetlər akademik araşdırmaları ticarətə çevirərək, yeni məhsullar və xidmətlər yaratmaqda və ya mövcud məhsulların inkişaf etdirməkdə bizneslərə dəstək olur. Statistika görə, ABŞ universitetləri

¹⁸
https://www.researchgate.net/publication/338992258_UBI_Global_World_Rankings_of_Business_Incubators_and_Accelerators_2019-2020

tərəfindən icad edilən məhsullar və xidmətlər ilə əlaqədar yeni işlərin yaranması və investisiyaların cəlb edilməsi ilə milyardlarla dollarlıq bir ekonomik effekt yaradılır.¹⁹

➤ Təcrübəli kadrların yetişdirilməsi: Universitetlər, tələbələri, təcrübəli kadrlar hazırlayaraq, onların iş dünyasına uyğun bacarıqlarını artırır. Bu, bizneslərin, tələbələri və ya mütəxəssisləri işə qəbul edərək keyfiyyətli bir işgücü qazanmasına imkan verir. Statistika görə, universitetlər tərəfindən verilən təhsilin keyfiyyəti iş dünyasının tələbini qarşılayır və işgücü bazarının inkişafına ciddi təsir edir.

➤ Tətbiqi tədqiqat və innovasiya: Universitetlər, biznes dünyasının innovasiya və tədqiqat ehtiyaclarını qarşılaya biləcək tətbiqi tədqiqatları və innovasiya layihələrini həyata keçirir. Bu, müxtəlif sahələrdə iş dünyasının inkişafına təkan verir və yeni texnologiyaların və həll yollarının aşkarlanmasına imkan yaradır. Statistika görə, universitetlər tərəfindən icra edilən tədqiqat və innovasiya layihələri ilə müxtəlif sahələrdə yeni iş modelləri, texnologiyalar və həll yolları yaradılır.²⁰

➤ Təcrübə və məsləhət: Universitet professorları və alimlər, iş dünyasında fəaliyyət göstərərək universitetlərdə qazandıqları təcrübə və biliklərini biznes şirkətləri ilə bölüşə bilirlər. Onlar müxtəlif sahələrdə fəaliyyət göstərərək, müxtəlif problem və münaqişələrə həll tapmaqda və optimal qərarlar verməkdə yardımçı olurlar. Məsələn, bir şirkət yeni bir məhsul hazırlamaq istəyir və ya inkişaf etdirmək istəyir, universitet alimi o şirkətə məhsul hazırlamaq üçün tədqiqat aparmaq və yeni məhsulun keyfiyyətini və istifadəyə hazırlıq dərəcəsini qiymətləndirmək üçün yardım edə bilər.

Buna əlavə olaraq, alimlər və universitet professorları müxtəlif iş problemlərini həll etmək üçün daha yaxşı təcrübə və məsləhət təklif edə bilirlər. Onlar yeni məhsulların və ya xidmətlərin icra edilməsinin daha səmərəli və effektiv olması üçün lazım olan informasiyanı təmin edə bilirlər.

Əlavə olaraq, alimlər və universitet professorları biznes şirkətlərinin iqtisadiyyatında mütəmadi bir dəyişikliklə üzləşə biləcəkləri münaqişə və problemləri

¹⁹ <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/03/31/fact-sheet-the-american-jobs-plan/>
²⁰ <https://www.cairn.info/revue-journal-of-innovation-economics-2014-3-page-79.htm>

əvvəlcədən nəzərə ala bilirlər. Buna görə də, onlar bizneslərin fəaliyyətini təhlil edərək, optimal həll yolları və tədbirlər təklif edə bilirlər.

Bu, universitetlərin təcrübə və məsləhət təklif etməsi üzrə biznes şirkətləri ilə əməkdaşlıq edərək inkişaf etməsi üçün çox mühüm bir yoldur. Bu əməkdaşlıqlar universitetlərə də daxil olan maliyyə və digər təchizat imkanları ilə birləşdirildikdə, universitetlər və bizneslər arasında qarşılıqlı fayda əldə edə biləcək bir əməkdaşlıq forması yaradır.

Müasir iş dünyası üçün universitetlərin tələbləri daha da artırılmışdır. İş dünyasının dəyişən tələblərinə cavab vermək üçün, universitetlər öz proqramlarını dəyişdirməlidirlər. Məsələn, tez-tez müxtəlif sahələr üzrə əməkdaşlıqlar və layihələr apararaq, biznes dünyasında təcrübə sahibi olan insanlarla təmasda olmalıdırlar.

Ayrıca, universitetlər tələbələrinə giriş imtahanları keçirən zamanı müasir iş dünyasının tələblərini də nəzərə almalıdırlar. İş dünyası tələblərinə uyğun olan universitetlər, tələbələrin müxtəlif sahələrdə layihələr apararaq, fəaliyyət göstərərək təcrübə qazanmalarına kömək edə bilirlər.

Ümumi olaraq, universitetlər iş dünyasının dəyişən tələblərinə uyğun olaraq təcrübə, innovasiya və texnologiyalara dəstək verməlidirlər. Bu, iş dünyasında uğurlu olmaq istəyənlər üçün dərin biliklərə malik olmalarına kömək edəcək və universitetlərin də daha fəal olmalarına səbəb olacaq.

3.3. Ali təhsil müəssisələrinin inkişafının Respublikamızın sosial və iqtisadi inkişafına təsiri

Ali təhsil müəssisələri, həm də Azərbaycan Respublikasının sosial və iqtisadi inkişafında önəmli bir rol oynayır. Bu müəssisələr, müxtəlif sahələrdə iş təcrübəsinə malik, peşəkar alimlər və müəllimlər yetişdirərək, ölkənin mədəniyyət və incəsənət sahələrində, elmi-texniki sahələrdə və digər sahələrdə yüksək keyfiyyətli insan gücü potensialını yaratmaqda önəmli bir rola malikdir.

Bununla yanaşı, ali təhsil müəssisələrinin inkişafı ölkəmizdə innovasiya sahəsində də öz əksini tapır. Bu müəssisələr, elmi-texniki sahələrdə araşdırmalar apara bilər və yeni, yararlı məhsulların yaradılmasına kömək edə bilər. Bu isə, ölkənin iqtisadi inkişafına təsir göstərərək, ölkənin konkret sahələrində iş sahələrində daha geniş və müasir imkanlar yaradılmasına imkan verir.

Ali təhsil müəssisələri, ölkənin sosial inkişafına da təsir göstərir. Bu müəssisələr, mədəniyyət, incəsənət və digər sahələrdə təhsil almaq istəyən tələbələrə geniş imkanlar təqdim edir. Bu isə, ölkədə mədəniyyətin və incəsənətin inkişafına təsir göstərərək, ölkəmizdə sosial məsələlərə daha adekvat bir baxış açısının yaranmasına imkan verir.

Azərbaycan Respublikasında ali təhsil müəssisələrinin inkişafı, ölkənin sosial və iqtisadi inkişafına pozitiv təsir göstərir. İnqilablar və yeniliklər, inkişaf etmiş və ya inkişaf mərhələsində olan ölkələr üçün bir tələbdir. İnkişaf edən ölkələr üçün də onların inkişafı üçün növbəti mərhələyə keçmələri, yeniliklər və təkmilləşdirmələr lazımdır.

Azərbaycan Respublikası, azadlıq dövründən ali təhsil sisteminin inkişafına xüsusi diqqət və səyləri yönəltmişdir. Bu səylərin nəticələri olaraq ölkəmizdə çoxsaylı universitetlər və ali təhsil müəssisələri yaradılıb. Bu müəssisələr arasında Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan Texniki Universiteti, Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti, Azərbaycan Dillər Universiteti, Mühəndislik Universiteti, ADA Universiteti, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti kimi qurumlar var.

Ali təhsil müəssisələri, ölkəmizin sosial və iqtisadi inkişafında böyük rol oynayır. Bu müəssisələr, ölkənin işgücü potensialını yüksəldir, yüksək keyfiyyətli kadrların yetişməsində və inkişafında önəmli rol oynayır. Ayrıca, ali təhsil müəssisələri, ölkənin innovativ potensialını artırır, yeni texnologiyaların və inkişaf sahələrinin yaranmasına zəmin hazırlayır.

Bununla birlikdə, ölkənin sosial və iqtisadi inkişafında ali təhsil müəssisələrinin inkişafı üçün daha çox səylər göstərilməlidir. Bu səylər arasında ali təhsilin daha da genişləndirilməsi, yeni universitetlərin yaradılması, inkişaf etmiş ölkələrin

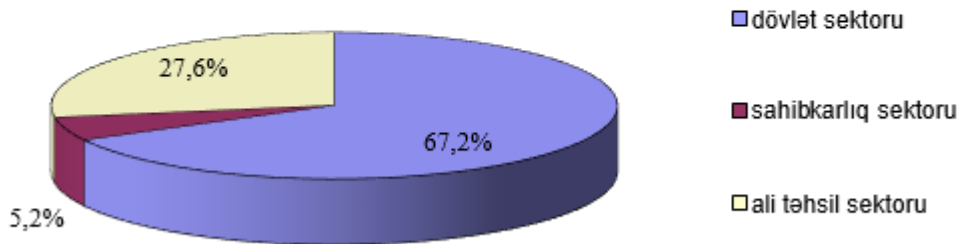
təcrübələrindən istifadə edilməsi, ölkədəki texniki və texnoloji infrastrukturun inkişafı və s. olacaq.

Azərbaycanda ali təhsil müəssisələri, ayrıca araşdırma və inkişafın mərkəzi halına gəlib, yeni ideyalar və innovativ tətbiqlər üzərində çalışır. Bu, ölkənin müxtəlif sahələrində yeniliklərə yol açır və inkişaf üçün lazım olan elmi, innovativ və texnoloji imkanları yaradır.

Respublikamızın sosial və iqtisadi inkişafında ali təhsil müəssisələrinin rolunu ötən illərə nəzərən baxdıqda, aşağıdakı qrafik üzrə müəyyən etmək olar ki, böyük əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, 2021-ci ilin yekunlarında tədqiqat və araşdırma ilə məşğul olan təşkilatların bölgüsündə təhsil müəssisələrin faiz nisbətində uyğun ölkədəki rolunu təyin etmək mümkündür.

Qrafik-1. Tədqiqat və araşdırma işlərini üzrə təşkilatların sektorlar üzrə bölgüsü, 2021-ci il.

2021-ci ilin sonuna tədqiqat və işləmələri yerinə yetirən təşkilatların sektorlar üzrə bölgüsü, faizlə

Mənbə: <https://www.stat.gov.az/source/education/>

Universitetlərin inkişafı, həm də ölkənin beynəlxalq arenadakı mövqeyinə təsir göstərir. Elmi təhsilin inkişafı, həm sosial, həm də iqtisadi inkişaf üçün kritik əhəmiyyəti olan bir sahədir. Elmi təhsil, ölkənin qlobal mədəniyyətə və iqtisadiyyat dünyasına inteqrasiyasında önəmli rol oynayır və ölkənin mərkəzi mövqeyə çıxması

üçün tələb olunan mənbələrdən biridir. Ölkənin ali təhsil müəssisələri, ölkədə təhsil almaq istəyən beynəlxalq tələbələrini cəlb etmək və ölkənin beynəlxalq imicinə yardım etmək üçün fəaliyyət göstərir. Bu da ölkənin beynəlxalq tanınması və dəyəri artır. Statistik göstəricilərdə bu artımı müəyyən edə bilərik.

Cədvəl-1. Dövlət və qeyri-dövlət ali təhsil müəssisələrində bakalavr və magistr səviyyəsində təhsil alan xarici vətəndaşların sayı (tədris ilinin əvvəlinə, nəfər 2021/2022)

	2021/2022
Cəmi	5765
o cümlədən:	
MDB ölkələrindən	705
Belarusdan	22
Qazaxıstandan	55
Qırğızıstandan	14
Moldovadan	8
Özbəkistandan	24
Rusiyadan	475
Tacikistandan	8
Türkmənistandan	74
Ukraynadan	25
Digər ölkələrdən	5060
ABŞ-dan	9
Banqladeşdən	31
Çaddan	4
Çin Xalq Respublikasından	79
Gürcüstandan	440
Əfqanıstandan	44
Fələstindən	23
Hindistandan	116
İordaniyadan	29
İraqdan	291
İrandan	1038
İsraildən	7
İndoneziyadan	5
Kamerundan	7
Koreya Respublikasından	7
Qanadan	6
Livandan	5

Misirdən	16
Mozambikdən	4
Nigeriyadan	91
Pakistandan	116
Sudandan	14
Suriyadan	134
Şri Lankadan	10
Türkiyədən	2433
Yəməndən	22
Digər	30

Mənbə: <https://www.stat.gov.az/source/education/>

Yuxarıda əks olunan Cədvəl-1-də dövlət və qeyri-dövlət ali təhsil müəssisələrində bakalavr və magistr səviyyəsində təhsil alan xarici vətəndaşların sayı əks olunmaqdadır. Cədvələ uyğun analiz etdikdə qonşu ölkələr üzrə müraciət sayı daha çoxdur. Bu isə ölkəmizin kənardan universitet əlaqələri və tərəfdaşlıqlarının yaxşı tanınmasına göstərir.

Azərbaycanda ali təhsil müəssisələrinin inkişafı son illərdə xüsusilə böyük diqqət mərkəzinə çevrilmişdir. Bu inkişafın göstəricilərinə baxdıqda, son illərdə böyük yüksəlişin yaşandığı görünür.

Əsasən ölkəmizdə bu inkişaf keçirilən islahatlarla bağlıdır. Belə ki, islahatların keçirilməsi müxtəlif ölkədaxili bu sahədə zəif olan proseslərin gücləndirilməsi və həlli yolu üçündür. Misal olaraq, ölkəmizin insan potensialının xaricə köç etməsi və ölkəyə geri qayıtmaması. Bu istiqamətdə ölkə rəhbərliyi müvafiq addımlar atır və atmaqdadır.

Tələbələrin xaricə gedib, ordan qayıtmama məsələsi, Azərbaycanın təhsil sektorunun və iş dünyasının stratejik bir məsələsidir. Azərbaycan Respublikası, tələbələrin ölkədaxili marağını artırmaq və xaricə gedib qayıtmamalarının qarşısını almaq üçün müxtəlif addımlar atmaqdadır, bunlara misal olaraq:

- Təqaüd proqramları: Azərbaycan Respublikası təqaüd proqramları təşkil edir. Bu proqramlar vasitəsilə tələbələrə təhsil maliyyələri, araşdırma və tədqiqat imkanları

təmin edilməkdədir. Həmin təqaüdlər sayəsində tələbələr, xarici ölkələrdə daha yüksək səviyyədə təhsil almağa imkan tapmaqdadırlar.

- Təşkilatlarla əməkdaşlıq: Azərbaycan Respublikası universitetlər və biznes təşkilatları arasında sıx əməkdaşlıq münasibətləri inkişaf etdirir. Bu əməkdaşlıq sayəsində tələbələrə iş dünyasının tələbatları, praktika imkanları və staj imkanları təqdim edilməkdədir.

- İncəsənət və idman sahələri: Azərbaycan Respublikası, incəsənət və idman sahələrində maraqlı tələbələr üçün dəstək proqramları təşkil edir. Bu proqramlar, tələbələrin bu sahələrdə ixtisaslaşmaq, öz potensialını göstərmək və ölkədə maraqlı fəaliyyətlərə cəlb olunmaq üçün imkan yaratmaqdadır.

- Və sair digər addımlar.

Bu stratejik addımlar sayəsində daha çox tələbə ölkədən uzaq təhsil imkanları axtarmadan ölkədaxili təhsilə maraqlı göstərəcək və potensialını ölkənin inkişafına sərf edəcəkdir. Bu və buna oxşar digər addımlar, ölkədəki təhsil sahəsinin güclənməsinə, inkişafına və iş dünyasının potensialının artırılmasına xidmət edir.

İqtisadiyyat sahəsində bu inkişaf, ölkənin sahibkarlıq və biznes sahələrinin inkişafında böyük təsir göstərir. Artan sayda təhsil sahəsindən yetişən nitq və fəlsəfə doktorları, mühəndislər və digər fənn sahibləri, inkişaf edən biznes sektorunda iştirak edərək, yeni iş yerləri yaradır və inkişafı sürətləndirir.

Həm də sosial inkişaf üçün elmi təhsil çox önəmli bir amildir. Elmi təhsil sayəsində ölkədəki sosial və siyasi proseslərə daha müasir, yenilikçi və insan hüquqlarına uyğun bir perspektivdə yanaşmaq mümkündür. Elmi təhsil sahibi insanlar, mədəniyyətimizin inkişafına və müasir problemlərin həllinə daha uyğun, tədqiqat əsaslı yanaşmaqla kömək edirlər. Buna əlavə, elmi təhsil, ölkəmizin inkişafına yönəlmiş olan strateji dəyişikliklərə, müasir inkişaf planlarına, texnoloji yeniliklərə uyğunlaşmaq üçün kifayət qədər insan gücü və mütəxəssis təminatının mövcudluğunu təmin edir.

Ali təhsil müəssisələrinin inkişafının Azərbaycanın inkişafına təsirini statistik məlumatlarda baxsaq:

- Azərbaycanda ali təhsil sahəsi son illərdə böyük inkişaf keçirir. 2004-cü ildə 100 min tələbəyə düşən təhsil ocaqlarının sayı 32 ikən, 2021-ci ildə bu say 51 olmuşdur (Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi).²¹

- Azərbaycanda ali təhsil alan tələbələrin sayı da son illərdə artmaqdadır. 2005-ci ildə 96,7 min tələbə varkən, 2021-ci ildə bu say 230 minə çatıb (Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi).²²

- Azərbaycanda ali təhsil alanların sayının artması, eləcə də ali təhsil sahəsindəki inkişaf, ölkənin iqtisadiyyatına da təsir edir. 2021-ci ilin yanvar-avqust ayları arasında Azərbaycanın xarici ticarət dövriyyəsi 19,4 milyard dollar təşkil edib ki, bu da 2020-ci ilin eyni dövrünə nisbətən 22,7 faiz artım deməkdir (Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsi).²³

Bu statistik məlumatlar, ali təhsil sahəsindəki inkişafın ölkənin iqtisadiyyatına ciddi təsir etdiyini və inkişaf edən bir sektor olduğunu göstərir.

Əvvəla, ali təhsilin inkişafı ilə əlaqədar Azərbaycanda son illərdə inkişaf edən təhsil sahəsi statistikasına ilə başlayaq. 2019-cu ildə Azərbaycanda 65 ali təhsil müəssisəsi fəaliyyət göstərir. Bu daxil olmaqla 35 dövlət və 30 özəl universitetlərdir. Bu universitetlərdə təhsil alaraq yüksək dərəcəli təhsil ala bilən tələbələrin sayı da son illərdə artmaqdadır.²⁴

Həmçinin, ali təhsil müəssisələrinin inkişafı Azərbaycanın beynəlxalq sıralamasındakı yerini də artırır. QS World University Rankings-ə görə, Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti və Bakı Dövlət Universiteti dünya üzrə 801-1000 arasında yer alır.²⁵

²¹ <https://edu.gov.az/az/page/86/2840>

²² <https://www.stat.gov.az/news/index.php?id=5119>

²³ <https://customs.gov.az/en/post/6227/xarici-ticaretdoeruiyyesindex-22-7faizartib>

²⁴ <https://edu.gov.az/az/page/65-ali-t%C9%99hsil-m%C3%BC%C9%99sis%C9%99si>
²⁵ <https://www.topuniversities.com/universities/azerbaijan-state-oil-industry-university>

Times Higher Education (THE) World University Rankings-ə görə, Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan Texniki Universiteti, ADA Universiteti və Mühəndislik Universiteti dünya üzrə sıralamada yer alır. 2022-ci il sıralamasına görə, Bakı Dövlət Universiteti 801-1000 arasında, Azərbaycan Texniki Universiteti 1001+ arasında, ADA Universiteti 1001+ arasında, Mühəndislik Universiteti isə 1001+ arasında yer alır.²⁶

Bu, əlbəttə, Azərbaycanın ali təhsil sahəsindəki inkişafının bir göstəricisidir və dünya universitetləri ilə rəqabətə dayanmağa kömək edir. Həmçinin, ali təhsil müəssisələrinin inkişafı ölkənin iqtisadiyyatına da təsir edir. Ali təhsil aldıqdan sonra tələbələrin təcrübələri artır və bu, onların işgücündəki dəyərlərini artırır. Bu da ölkədəki iqtisadi inkişafın sürətini artırır.

Ali təhsil müəssisələrinin inkişafı ölkədəki innovativ fikirlərin gələcəyə sürətli şəkildə yerləşdirilməsinə kömək edir. Universitetlərdə aparılan araşdırmalar və yeni fikirlər biznes sektorunda tətbiq edilərək, ölkənin inkişafı üçün önəmli fayda yarada bilər. Ən əhəmiyyətli fakt isə, ali təhsil müəssisələrinin inkişafı ölkədəki insan resurslarının inkişafına təsir edir. Universitetlər təhsil və tədqiqatın inkişafından başqa, tələbələrə iş təcrübəsi və fərdi inkişaf imkanları da təklif edirlər. Elmi araşdırmaların da göstərdiyi kimi, ali təhsil müəssisələrinin inkişafı ölkədəki insanların potensialını artırır. İnsanların ənənəvi biliklərini və maraqlarını modern tədris proqramları ilə birlikdə bir araya gətirərək, onların peşəkar karyerasını inkişaf etdirmələrinə kömək edir. Bu da ölkədəki iş gücü bazarının genişlənməsinə və müasir peşələrin inkişafına kömək edir. Həmçinin, ali təhsil müəssisələrinin inkişafı ölkədəki iş sahələrinin çeşidlənməsinə də təsir edir və daha çox peşəkar sahələrin yaranmasına imkan yaradır.

Bununla birlikdə, ali təhsilin inkişafının iqtisadiyyata təsiri də vacibdir. Yeniliklərə açıq və müasir təhsil sistemləri, peşəkarların yenilikçi ideyalarının yaranmasına kömək edir. Bu da iqtisadiyyatın inkişafına və sənaye sektorunun

²⁶ https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2022/world-ranking#!/page/0/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats

modernləşməsinə imkan verir. Həmçinin, ali təhsil müəssisələrinin inkişafı, ölkəyə daha çox beynəlxalq investisiya gəlməsinə də imkan yaradır.

Statistik məlumatlar da bu fikirləri dəstəkləyir. Ən son statistik məlumatlara görə, Azərbaycanda ali təhsil dərəcəsinə malik insanların sayı artmaqdadır. 2021-2022-ci illərdə ali təhsil müəssisələrinə qəbul olunmuş yeni tələbələrin sayı 47 580 tələbədir.²⁷ Daha yüksək təhsil səviyyəsinə sahib olan insanlar daha yaxşı və daha vacib iş yerlərinə nail ola bilirlər və bu da ölkədəki iqtisadi inkişafı təmin edir.

Azərbaycanda universitetlər və biznes təşkilatları arasında əməkdaşlığın inkişafı ilə bağlı qeyd etmək olar ki, son illərdə böyük qurumlar və universitetlər arasında qarşılıqlı fəaliyyətlərin sayı artmaqdadır.

2019-cu ildə “Bakı Dövlət Universiteti” ilə “Azerfon” şirkəti arasında birgə təqaüd proqramı imzalanmışdır. Bu proqram çərçivəsində Bakı Dövlət Universiteti tələbələrinə əlavə təhsil və təcrübə proqramları təklif edir və əlaqələr qurur. Proqram çərçivəsində Azerfon şirkəti tələbələrə ödənişli təqaüd təklif edir və onları şirkətin iş mühitinə dəvət edir. Bakı Dövlət Universiteti ilə Azerfon şirkəti arasındakı birgə təqaüd proqramı, Azərbaycanda universitet və biznes arasındakı əməkdaşlıq ən yaxşı nümunələrindən biridir. Bu proqram sayəsində universitet tələbələri əlavə təhsil və təcrübə imkanları əldə edir və həmçinin Azerfon şirkətinin iş mühitini yaxından tanımaq imkanı tapırlar. Bu isə tələbələrin işə qəbul olmaqda daha konkret və hazırlıqlı olmalarına kömək edir.²⁸

Həmçinin, “Baku Higher Oil School” (BHOS) və “SOCAR” şirkəti arasında əməkdaşlıq fəaliyyətləri olub. Bu əməkdaşlıq çərçivəsində SOCAR təcrübəli ekspertlərini və şirkət tədbir və seminarlarının təşkili üçün məkanlarını təqdim edir və BHOS tələbələri və fakültə müəllimləri SOCAR-in təşkil etdiyi məlumat və təlimlərdə iştirak edir.

²⁷ <https://edu.gov.az/az/news-and-updates/17488-1>

²⁸ <https://bakudistans.az/news/id/1871/Bakida-Azerfon-sirketi-ve-BDU-arasinda-birge-teqaud-proqrami-imzalanib>

Baku Higher Oil School və SOCAR arasındakı əməkdaşlıq fəaliyyətləri Azərbaycanın enerji sektorunun inkişafına böyük təsir göstərir. Bu əməkdaşlıq, təhsil müəssisəsinin tələbələrinə və fakültə müəllimlərinə, enerji sahəsində dünya standartlarını izləyən bir şirkətin təcrübə və məsləhətini təqdim edir. SOCAR təcrübəli ekspertlərinin və təlimlərinin təqdim edilməsi, təhsil müəssisəsinin tələbələrinə praktik biliklər və təcrübə verir və onların işgücü bazarında uğurlu bir karyerə sahib olmalarına kömək edir.

Bu əməkdaşlıq fəaliyyətləri çərçivəsində, BHOS tələbələri və müəllimləri SOCAR mühəndislik mərkəzlərinə səfərlər edir, təcrübə proqramlarına iştirak edir və SOCAR tədbirlərinə dəvət olunur. Əlavə olaraq, təhsil müəssisəsi və şirkət arasında bir sıra müqavilələr imzalanıb, bu müqavilələr çərçivəsində şirkət tərəfindən təchiz edilən məkanlar, laboratoriyalar və digər imkanlardan təhsil müəssisəsi tələbələri və fakültə müəllimləri istifadə edir.²⁹

Əvvəlki illərdə Azərbaycanda ali təhsil müəssisələri ilə bir çox biznes şirkətləri arasında müxtəlif əməkdaşlıq formatları olub.

Bir sıra universitetlər tərəfindən müxtəlif biznes fakültələri yaradılıb. Məsələn, Azərbaycan Dillər Universitetinin Biznes və İdarəetmə Fakültəsi, Bakı Slavyan Universitetinin Biznes və İdarəetmə Fakültəsi, Xazar Universitetinin İqtisadiyyat və İdarəetmə Fakültəsi kimi. Bu fakültələrdə müxtəlif biznes sahələrində tədris proqramları təklif olunur və tələbələrə praktik təcrübə imkanları yaradılır.

Bunun yanında, çox sayda biznes şirkəti tərəfindən universitetlərlə əməkdaşlıq sahələri genişləndirilib. Məsələn, “Azərbaycan Airlines” şirkəti ilə Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti arasında müxtəlif əməkdaşlıq sahələri olub. “Azərsun Holding” şirkəti ilə ADA Universiteti arasında əməkdaşlıq edilib və tələbələrə təcrübə imkanları yaradılıb.

²⁹ <https://www.bhos.edu.az/az/news/BHOS-and-SOCAR-expand-cooperation1451>

Əldə edilən nəticələr isə dəyişən şəraitə görə fərqli olub. Əməkdaşlıqların bir hissəsi tələbələrə iş təcrübəsi və praktiki bacarıqların artırılmasına kömək edib. Bəzi əməkdaşlıqlar isə yeni biznes layihələrinin hazırlanmasında və şirkətlərin inkişafında böyük rol olub. Bu əməkdaşlıqların bəzi nəticələri isə uzunmüddətli olub və bir sıra universitetlər biznes şirkətləri ilə daha qərəzli əməkdaşlıqlar tərəfindən ali təhsil sahəsində daha böyük inkişaf planlarını həyata keçirməyə çalışırlar.

Bakı İnşaat və Texnologiya Universiteti (Bakı İTU) ilə “AzVirt” şirkəti arasında da müxtəlif əməkdaşlıq layihələri həyata keçirilir. 2019-cu ildə, Bakı İTU və “AzVirt” şirkəti arasında bir memorandum imzalanmışdır. Memorandum çərçivəsində, tələbələrə əlavə təhsil və təcrübə təklif edilir və şirkətin mütəxəssisləri Bakı İTU-da seminarlar təşkil edir.³⁰

Başqa bir nümunə, Azərbaycanın “ADA” Universiteti ilə Kanada-dakı “Wilfrid Laurier” Universiteti arasında əməkdaşlıq müqaviləsi var. Bu müqavilə çərçivəsində “Wilfrid Laurier” Universiteti “ADA” Universitetinə təcrübə və tədris proqramları təklif edir, habelə iki universitet arasında təlimlər, seminarlar və konfranslar keçirilir.³¹

Əməkdaşlıq mövzusunda başqa bir nümunə də Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti (ADNSU) ilə BP şirkəti arasındakı əməkdaşlıqdır. BP şirkəti 1994-cü ildə ADNSU-ya məzunlar üçün bir İş təcrübəsi proqramı təklif etmişdir. Bu proqram çərçivəsində tələbələr BP şirkətinin müxtəlif bölmələrində təcrübələr edinərək öz potensiallarını inkişaf etdirə bilmişlər.³²

Bu əməkdaşlıq sayəsində ADNSU-ya daxil olan tələbələr daha geniş bir beynəlxalq təcrübə əldə etmək imkanı əldə etdilər və BP şirkəti ilə daha sıx əlaqələr qurmuşdular. Həmçinin, bu əməkdaşlıq sayəsində ADNSU tədris proqramlarını daha

³⁰ <https://www.azvirt.az/news/azvirt-and-baku-institute-of-construction-and-architecture-have-signed-memorandum-of-understanding>

³¹ <https://www.wlu.ca/partnerships/global-partnerships/ada-university-partnership.html>

³² https://www.bp.com/en_az/caspian/who-we-are/bp-in-azerbaijan/bp-azerbaijan-sustainability/social-investment-in-azerbaijan/education.html

müasir və beynəlxalq standartlara uyğun hala gətirərək, tələbələrə daha çox təcrübə və bacarıq əldə etmək imkanı yaradılmışdır.

Azərbaycan Texniki Universiteti, müəssisələrlə birgə tərəfdaşlıq mövzusunda geniş əməkdaşlıq əlaqələri qurmuşdur. Bu tərəfdaşlıqlar, digər universitetlər, tədqiqat mərkəzləri, beynəlxalq təhsil institutları, sənaye şirkətləri və sair strukturlar aiddir. Bu tərəfdaşlıq çərçivəsində əməkdaşlıq sahələri arasında təhsil proqramlarının inkişafı, təcrübə mübadiləsi, elmi-texniki iş birliyi, təlim və seminarlar, təşkilatlar arasında şəbəkələnmə, təcrübəli təlimçilərin mübadiləsi, layihələrin birgə həyata keçirilməsi kimi fəaliyyətlər yer alır. Bu tərəfdaşlıqlar, təhsil sektorunun inkişafına və tələbələrin daha geniş imkanlara malik olmasına kömək edir.

Əməkdaşlıq edilən və saziş bağlanan bir sıra şirkətlərə “Azerbaijan Coco-Cola Bottlers” MMC, “İmprotex Trucks and Buses” MMC, “Okuklu İnşaat”, “ALSTOM Transport Azərbaycan” MMC, “166 Global Logistika” MMC, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin tabeliyində Dövlət Məşğulluq Agentliyi ilə, Bank Respublika, Pera Plastik RAM BNT LTD, Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi Yüksək Texnologiyalar Parkı (YYTN) - “YT Park” MMC, Türkiyənin Selçuk Universitetinin nəzdindəki Konya Texnoparkı (Konya Teknokent) və s. göstərmək olar.

31 oktyabr 2022-ci ildə AzTU ilə “Azerbaijan Coco-Cola Bottlers” MMC (bundan sonra “Şirkət”) arasında əməkdaşlıq razılaşması bağlanmışdır. Tərəflər arasında əməkdaşlığa əsasən “Qadınlar üçün Təqaüd Proqramı” çərçivəsində qadınların təhsil və karyera həyatına dəstək olmaq üçün birgə fəaliyyət nəzərdə tutulmuşdur. Bu Razılaşma “Qadınlar üçün Təqaüd Proqramı” çərçivəsində qadın tələbələrin təhsil həyatında dəstəklənməsi, liderlik bacarıq və qabiliyyətinin inkişaf etdirilməsi, həmçinin onların Şirkətin fəaliyyətinə cəlb edilməsi, işlə təmin edilməsi məqsədilə tərəflərin birgə əməkdaşlıq münasibətlərinin istiqamətini müəyyən edir.

Həmçinin 2019-cu ildən AzTU ilə “166 Global Logistics MMC” arasında əməkdaşlıq haqqında bağlanmış müqavilə, elmi–texniki, innovasiya, texnoloji yeniliklərin tətbiqi sahəsində əməkdaşlıq edilməsi, müştərək layihələrin hazırlanaraq

icra edilməsi, elmi-texniki informasiya mübadiləsinin həyata keçirilməsi, mütəxəssis hazırlığında gənc kadrların fərdi inkişafı, müasir əmək bazarının tələblərinə uyğun, yaradıcı, müasir düşüncəli, mütərəqqi texnologiyaların tətbiqini mənimsəyən mütəxəssislərin hazırlanmasına kömək məqsədi daşıyır.

2021-ci ildə “ALSTOM Transport Azərbaycan” MMC ilə bağlanan Memoranduma əsasən Azərbaycan Texniki Universitetində Laboratoriya fəaliyyətə başlamışdır. Belə ki, “ALSTOM Transport Azərbaycan”MMC bütün dünyada tanınmış sərnişin daşımaları, lokomotiv sahəsində fəaliyyət göstərən Fransanın vaqon istehsalında öz sözünü demiş şirkətlərindən biridir. Laboratoriya universitetin tələbələrini ALSTOM-un sınaq məhsulları ilə yaxından tanış olmaq və onlar üzərində praktiki təlim keçirtmək məqsədi daşıyır.

Azərbaycan Texniki Universiteti ilə şirkətlər və digər qurumlar arasında birgə tərəfdaşlıq nümunəsi kimi Əmək, Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin Dövlət Məşğulluq Agentliyi ilə Azərbaycan Texniki Universiteti (AzTU) arasında əməkdaşlığa dair anlaşma memorandumu imzalanıb. Memoranduma əsasən, hazırkı məşğulluq proqramının bir istiqaməti məzunların əmək bazarına inteqrasiyasına dəstək verməkdir və bu istiqamətdə müvafiq işlər aparılır. Çünki bugünkü təhsil proqramlarının əmək bazarının tələblərinə uyğun təkmilləşdirilməsi çox vacibdir.

AzTU-nun rektoru Vilayət Vəliyev çıxışında bildirib ki, memorandumun imzalanmasında əsas məqsəd elm, təhsil və sənaye-akademiya əməkdaşlığı sahələrində əməkdaşlığı inkişaf etdirməkdir. Bu birgə əməkdaşlıq nəticəsində universitet müvafiq fənlər üzrə təlim təşkil edir, sənaye sertifikatları və fənn sahələri alır, peşə standartlarının hazırlanmasında iştirak edir və universitetin peşəkar səriştəsinin artırılması üçün təşəbbüslər həyata keçirir.

Memoranduma əsasən, tərəflər mühəndis kadrlarına tələbatın müəyyən edilməsi üçün əmək bazarının tədqiqində birgə çalışacaqlar. Bundan əlavə, təhsil prosesinin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, təhsil proqramlarının əmək bazarının tələblərinə uyğun

təkmilləşdirilməsi və həssas qruplardan olan tələbələr üçün müxtəlif sosial layihələrin hazırlanması məqsədilə əməkdaşlıq ediləcək.³³

AzTU ilə Respublika Bank arasında Əməkdaşlıq Memorandumu imzalanıb. Bu Anlaşma Memorandumunun məqsədləri üçün tərəflər bacarıq və səriştələrin inkişafını təmin etmək üçün birgə layihə həyata keçirəcəklər. İnkişaf prosesində Özəl Sektorun İnkişafı üzrə Hökumət Proqramları və Milli Fəaliyyət Planları xüsusi maraq doğurur.

Anlaşma Memorandumunun məqsədi təhsil və bank xidmətləri sahələrində müasir texnologiya və elmi nailiyyətlərin istifadəsini, habelə biznes bacarıqlarının inkişafı, məşğulluğun inkişafı və bank işində praktiki prosesləri dəstəkləməkdir.

Bu əməkdaşlıq çərçivəsində AzTU və Bank Respublika, tələbələrin peşəkarlıq səviyyələrini yüksəltmək və onları iş dünyasına hazırlamaq üçün birlikdə çalışacaqlar. Memorandum, bilik, tədqiqat, və praktika sahələrində əməkdaşlığın gücləndirilməsini hədəfə qoymuşdur.

Azərbaycan Texniki Universiteti (AzTU) ilə “Pera Plastik RAM BNT LTD” arasında əməkdaşlıq müqaviləsi imzalanıb. Müqaviləyə əsasən, Maşınqayırma və Robototexnika fakültəsinin bakalavr və magistr pillələrini bitirmiş məzunlar müəssisədə istehsalat və elmi tədqiqat təcrübələrinə cəlb olunacaq, məzunlar işlə təmin olunacaqlar. Bundan əlavə, şirkət əməkdaşları üçün treninqlərin təşkili üçün AzTU-da birgə elmi nəzəriyyə və ustad dərslərinin keçirilməsi nəzərdə tutulur.

Bundan əlavə, rezin-plastik istehsalı müəssisələrində və tekstil sektorunda onlayn idarəetmə və paylama sistemləri üçün elmi-praktik infrastrukturun hazırlanması və bu istiqamətdə maarifləndirici tədbirlərin təşkili qərara alınıb.

Azərbaycan Texniki Universiteti (AzTU) ilə Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyinin Yüksək Texnologiyalar Parkı (YYTN) “YT Park” MMC arasında birgə əməkdaşlığa dair Anlaşma Memorandumu imzalanıb.

³³ https://www.sosial.gov.az/post_479036

Birinci mərhələdə qeyd etmək lazımdır ki, 5 il müddəti əhatə edən əməkdaşlıq memorandumu elmi-texniki innovasiyalar, birgə layihələrin hazırlanması və həyata keçirilməsi, elmi-texniki informasiya məlumatların mübadiləsi, mütəxəssis hazırlığında gənc kadrların motivasiya olunması, gənc startapçılardan yetişdirilməsi, dünya əmək bazarının cari tələblərinə uyğun, müasir düşüncəyə sahib, mütərəqqi və günün tələblərinə cavab verən texnologiyaların yaradılması və tətbiqini düzgün mənimsəyən mütəxəssislərin hazırlanması kimi məsələlər əksini tapıb.³⁴

Azərbaycan Texniki Universiteti (AzTU) ilə Türkiyənin Selçuk Universitetinin nəzdindəki Konya Texnoparkı (Konya Teknokent) ilə birgə tərəfdaşlıq sazişi imzalanmışdır. Bu saziş çərçivəsində də tədqiqat və innovasiya işləri, təlim və təcrübə mübadiləsi, layihə əməkdaşlığı və texnoloji transfer kimi sahələrdə ortaq işləmək əsas götürülmüşdür.³⁵

Bu nümunələr göstərir ki, ali təhsil müəssisələrinin müxtəlif sahələrdəki iş şirkətləri və digər təşkilatlarla əməkdaşlığı ölkənin inkişafına dərin təsir edir. Əməkdaşlıqlar sayəsində tələbələr daha geniş təcrübə və bacarıq əldə edir, təhsil müəssisələri isə tədris proqramlarını daha müasir və beynəlxalq standartlara uyğun hala gətirir. Bu da ölkənin insan resurslarının potensialını artırır və sənaye, inkişaf və innovasiya sahələrində daha böyük inkişaf imkanı yaradır.

Bu nümunələr universitet və biznes arasındakı əməkdaşlığın inkişaf edə biləcəyini və ölkəmizdəki təhsil sahəsinin inkişafına təsirinin artacağını göstərir.

İndiki vaxtda Azərbaycanda universitetlər və biznes təşkilatları arasında əməkdaşlıq layihələri daha çox genişlənir və bu sahədəki fəaliyyətlər daha inkişaf etdirilir.

2023-cü ildə də universitet və biznes sektorları arasındakı əməkdaşlıqların davam etməsi gözlənilir. Bu əməkdaşlıqların sayı və sahələri arta bilər, yeni şirkətlər və

³⁴ <https://mincom.gov.az/az/view/news/332/azerbaycan-texniki-universiteti-yukse-texnologiyalar-parki-ile-emekdashliq-edecek>

³⁵ <https://www.aztu.edu.az/az/news/azerbaycan-texniki-universiteti-beynelxalq-emekdasligi-genislendirir-8213>

universitetlər arasında birgə fəaliyyət mövcud olacaq. Ayrıca, universitet tələbələrinin şirkətlərdə təcrübə proqramlarının sayı artacaq və şirkətlər universitet tələbələrinə daha çox iş imkanı təklif edəcəklər. Əməkdaşlıq çərçivəsində müxtəlif layihələr həyata keçiriləcək və yeni sahələrdə araşdırmalar aparılacaq.

NƏTİCƏ

Azərbaycanda son illərdə universitet və biznes arasında daha yaxın əlaqələrin formalaşdırılması ilə bağlı müsbət nəticələr əldə edilmişdir. Bu əlaqələr nəticəsində universitetlər tədris proqramlarını biznes sektorunun tələblərinə uyğunlaşdıraraq tələbələrin daha konkret və təcrübəyə əsaslanan bir təhsil almasına imkan yaradılmışdır. Bu əlaqələr nəticəsində universitet tələbələri biznes sahəsində təcrübə proqramları və tədbirlərində iştirak edərək daha çox təcrübə əldə edə bilirlər.

Biznes sektorunun universitetlərlə əməkdaşlığı nəticəsində təhsil aldıkları sahələrdəki tələbələrə daha konkret və müxtəlif iş imkanları təqdim edilir. Bu əlaqələr universitetlərin təcrübə əsaslı tədris proqramlarının hazırlanması və bu proqramların daha effektiv hala gətirilməsi istiqamətində də önəmli nəticələrə apardı.

Ümumiyyətlə, universitet və biznes arasındakı qarşılıqlı əlaqələrin formalaşması ölkədə təhsil sferasının inkişafını daha da sürətləndirmiş və tələbələrə daha konkret iş imkanları yaradaraq ölkədəki işgücü potensialını artırmışdır.

Azərbaycanda universitet və biznes arasındakı qarşılıqlı əlaqələrin formalaşdırılması, təhsil və biznes sahələrində səlahiyyətli kadrların yetişdirilməsinə daha böyük diqqət və yatırım göstərilməsi ilə bağlı olaraq önəmli nəticələr əldə edilmişdir.

Bu əlaqələr sayəsində universitetlər tədris proqramlarını biznesin tələblərinə uyğun şəkildə yeniləyərək, tələbələrin daha praktiki biliklər əldə etmələrinə imkan yaradılmışdır. Bununla yanaşı, biznes təşkilatları tələbələr üçün təcrübə proqramları təklif edərək, onların təhsil müddətinə yanaşan təcrübə əldə etmələrini təmin edir.

Buna əlavə, universitetlər və biznes təşkilatları arasında əməkdaşlıq layihələri, elmi konfranslar və seminarlar kimi tədbirlər təşkil edilir. Bu tədbirlər sayəsində tələbələr və akademik kadrlar müxtəlif biznes sahələrindəki yeniliklərə və yeni texnologiyalara daha yaxından baxmaq imkanı əldə edirlər. Həmçinin, tədbirlər əsasında işəgötürənlər tələbələr və müəllimlərlə tanış olaraq, təhsil müddətinə uyğun səlahiyyətli kadrları biznes sahələrinə daxil etmək imkanı əldə edirlər.

Bu əlaqələrin formalaşması ilə həm universitetlər, həm də biznes təşkilatları arasında daha yaxşı bir mütəxəssis yetişdirmə sistemi yaradılır və bu da ölkəmiz üçün ənənəvi bir problemin aradan qaldırılması mənasını daşıyır.

Azərbaycanda universitetlər və biznes arasındakı əlaqələrin yaxşılaşdırılması, eləcə də bu sahədə daha çox təcrübə və təcrübə paylaşımı, müxtəlif sahələrdə təhsil alan tələbələr üçün daha böyük iş imkanları yaradır. Bu amillər isə ölkənin inkişafına əhəmiyyətli təsir göstərir.

"Universitet və biznes arasındakı qarşılıqlı əlaqələrin formalaşdırılması və yüksəldilməsi yolları" mövzusunun məqsədi aşağıdakıları araşdırmaq və tədqiq etməkdir:

- İnkişaf etmiş tədqiqat və innovasiya mühitini yaratmaq üçün universitet və biznes təşkilatları arasında formal əməkdaşlığın önəmini və potensialını analiz etmək.
- Qarşılıqlı əməkdaşlığın innovasiya və yaradıcılığın tətbiqini necə gücləndirə biləcəyini və yeni məhsul və xidmətlərin yaranmasına necə təsir edə biləcəyini araşdırmaq.
- Universitetlərin tələbələrinə iş təcrübəsi və praktiki bacarıqların artırılması üçün biznes təşkilatları ilə təcrübə mübadiləsi, staj imkanlarının və iş təlim proqramlarının əməkdaşlıq formasını tədqiq etmək.
- Universitet və biznes təşkilatları arasında tədqiqat məqsədli layihələrin, elmi konfransların və müzakirə platformalarının yaradılması və bununlada yeni fikirlərin və yeniliklərin inkişafını təmin etmək.

Bu mövzunun məqsədi universitet və biznes təşkilatları arasındakı əlaqələrin inkişafını, innovasiya potensialının artırılmasını və tədqiqat və ticarət əlaqələrinin effektiv şəkildə strukturallaşdırılmasını müəyyən etməkdir.

"Universitet və biznes arasındakı qarşılıqlı əlaqələrin formalaşdırılması və yüksəldilməsi yolları" mövzusu üzrə elmi yeniliklər aşağıdakılardır:

- Klasterlərin tədqiqatı və inkişafı: Universitetlər, biznes şirkətləri və tədqiqat mərkəzləri arasında klasterlərin yaradılması, eyni sahədə fəaliyyət göstərən təşkilatların

birləşməsi və bir arada tədqiqat, inkişaf və ticarət imkanlarını təmin edilməsi əlaqələrin formalaşmasına töhfə verir.

- İnnovasiya mərkəzləri və inkubatorlar: Universitetlər və biznes təşkilatları arasında innovasiya mərkəzləri və inkubatorların yaradılması, startapların dəstəklənməsi və innovativ ideyaların kommersiyaya çevrilməsinə şərait yaradılması.

- Tədqiqat partnyorluğu: Universitetlər və biznes təşkilatları arasında formal əməkdaşlıq üzrə tədqiqat layihələrinin, elmi konfransların və təlimlərin təşkili. Bu, təcrübə mübadiləsi və yeni fikirlərin inkişafını təmin edir.

- İş üzrə təlim və təcrübə proqramları: Universitet tələbələrinin iş təcrübəsi və təlimi üçün biznes təşkilatlarının və məşğulluq proqramlarının yaradılması. Bu, tələbələrin praktik bacarıqlarının inkişafını təmin edir və biznes təşkilatlarına yeni tələbə kadrları hazırlamağa imkan verir.

Dissertasiya işinin elmi yeniliyi:

- Dünya təhsil bazarında məşğulluğun təmin edilməsi üçün asan başa düşülən və müqayisə edilə bilən dərəcələr sisteminin müəyyənləşməsi olduğu müəyyən edildi;
- Elmi tədqiqatların ali təhsilin hərəkətverici qüvvəsi olduğunu nəzərə alaraq, məhz vahid tədqiqat məkanının formalaşdırılmasının vacib şərtlərindən biri olduğu aşkar edildi;
- Universitet və biznes strukturları arasında qarşılıqlı əlaqədə universitetlərin məzunların təklifinə cavabdehliyi aşkar edildi;
- Biznes və təhsil arasında qarşılıqlı əlaqədə peşəkarlığın artırılmasının (məsələn, universitetin onunla əlaqə saxlayan biznes strukturlarına ehtiyaclarını ödəmək üçün nəzərdə tutulmuş istifadəçi dostu veb-saytı, ilkin sorğulara verilən cavabların keyfiyyəti və universitetin öz xidmətləri üçün yeni müştərilərin tapılmasında fəallıq dərəcəsi;) vacibliyi aşkar edildi;

- Qarşılıqlı fəaliyyət dairəsini genişləndirmək və potensial müştərilərlə münasibətləri inkişaf etdirmək üçün, həmçinin işgüzar əlaqələrin qeydiyyatı üçün aydın bir sistem və müştəri bazasının idarəetmə sistemini təşkil etməyin vacib olduğu aşkar edildi;
- Müştərilərin müraciətlərinə tam və ardıcıl cavab vermək üçün müəssisələrin sifarişlərinin yerinə yetirilməsi üzrə işlərin mərkəzləşdirilmiş şəkildə əlaqələndirilməsi, eləcə də universitetin etibarlı və məsuliyyətli biznes tərəfdaşı kimi müsbət imicinin yaradılması və saxlanması müəyyən edildi.

Universitetlər və biznes təşkilatları arasındakı əlaqələrin yaxşılaşdırılması üçün aşağıdakı **təkliflər** faydalı ola bilər:

- Tədris proqramlarının biznes tələblərinə uyğunlaşdırılması: Universitetlər tədris proqramlarını hazırlarkən biznesin tələblərini də nəzərə almalıdır. Bu, tələbələrin daha təcrübəli olmalarını və iş dünyasında daha çox uğur qazanmalarını təmin edir.

- Biznes təşkilatları ilə tərəfdaşlıq: Universitetlər, biznes təşkilatları ilə əməkdaşlıq edərək, tələbələrin daha çox təcrübə qazanmalarını təmin edə bilərlər. Bu, tələbələrin təhsil və təcrübələrini praktikiyə çevirmək imkanı verir.

- İşgüzar təcrübə proqramları: Universitetlər, biznes təşkilatları ilə birgə işgüzar təcrübə proqramları təşkil edərək tələbələrə iş təcrübəsi qazandırmaya kömək edə bilərlər. Bu proqramlar, tələbələrin təcrübələrini artırır və iş dünyasında daha yaxşı fəaliyyət göstərmələri üçün hazırlaşmalarına kömək edir. Həmçinin tələbələrin təhsil aldığı müddətdə dərslərlə bərabər, paralel əmək haqqı müqabilində yarımştat və ya əvəzçiliklə, təcrübə və yeni bacarıqlara sahib olma imkanı yaradacaq.

- Təcrübə və təhsil paylaşımı: Universitetlər və biznes təşkilatları, təhsil və təcrübələrini paylaşmaq üçün tərəfdaşlıq edə bilərlər. Bu, universitet tələbələrinin və biznes təşkilatlarının yeni ideyalar və innovativ fikirlərə çatmağa kömək edəcək və onların sahədə daha yaxşı məhsul vermələrinə imkan verəcək.

- Universitetlərə, ölkəmizdə və xaricdən gələn sahibkar, iş adamları və şirkət CEO-ların dəvət olunması, əyani və online dərslərin qısamüddətli təşkili, biznes planın incəliklərinin öyrədilməsi məqsədə uyğundur.

- İş dünyası ilə əlaqəli təlimlər və seminarlar: Universitetlər, tələbələrin iş dünyasına hazırlaşmaq üçün seminarlar və təlimlər təşkil edərək onların iş təcrübələrini artırmağa və müəssisələrdə işə qəbul olunmaq üçün hazırlaşmağa kömək edə bilirlər.

- İş təcrübələri üçün təkliflərin yaradılması: Universitetlər, müxtəlif sahələrdə təcrübələrə maraqlı olan tələbələr üçün iş təklifləri yaradaraq onların iş dünyasında təcrübə qazanmalarına kömək edə bilirlər. Həmçinin universiteti yüksək balla bitirən tələbələri əməkdaşlıq edilən şirkətlərdə işlə təmin olunması.

Yuxarıdakı təkliflər, universitetlər və biznes təşkilatları arasındakı əlaqələrin yaxşılaşdırılması üçün effektiv yol kimi xidmət edə bilirlər. Bu əlaqələr, tələbələrin iş dünyasında uğur qazanmaq üçün daha yaxşı hazırlaşmalarına və ölkənin inkişafına təkan verir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. 2011-ci il 18 mart tarixli “Monitoring, qiymətləndirmə və təhsilin keyfiyyəti” barədə Təranə Hacıevanın (Təhsil Nazirliyinin Monitoring və qiymətləndirmə şöbəsinin müdiri, filologiya elmləri doktoru) çıxışı.
2. Kısakürek, M.A. Üniuersitelerimizde Yenileşme: “Programlar ve Öğretim Açısından”, Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayını 54, 1976.
3. Üstünel, B. “Üniuersite Meselesi (Açık Oturum)” Forum, c.17, sayı 262, 1965.
4. Velidedeoğlu, H. “Üniuersiteler ve Akademiler”, Ekonomi Teknik, Temmuz, 1967. Üniuersiteler Kanunu Genel Gerekçesi, 1972.
5. Акулич И.Л, Демченко Е.В. Основы маркетинга. Учебное Пособие. Минск, 1998, 236 с.
6. Küçükcan T., Gür B. Haziran 2009, Türkiye’de Yükseköğretim Karşılaştırmalı Bir Analiz.
7. Yüksek öğretimdeki değişim trendleri konusunu inceleyen bazı önemli kaynaklar için bkz: Beare & Slaughter,1993; Green, 1999; Hirsch et.all, 1999; Lick, 1999; Naeve & Vught, 1994; Mauch, & Sabloff,1995; Mingle, 2000;
8. Arnold L. Demain, Massachusetts Institute of Technology, 71 Massachusetts Avenues, Cambridge, MA 02139–4307, USA, July 2001, Food Technology and Biotechnology 378(3):608-1330.
9. M. Perkmann and A. Salter, “How to Create Productive Partnerships With Universities,” MIT Sloan Management Review 53, no. 4 (summer 2012): 79-88.
10. Professor Sir Tim Wilson DL, A Review of Business–University Collaboration, February 2012, 13-16
11. Carlos MONDRAGÓN LIÉVANA, “The Relationship between Industry and Universities”, Cuadernos de Estudios Empresariales 2010, vol. 20, 81-105.
12. Altbach, P. G., Reisberg, L., and Rumbley, L. E. (2009). Trends in global higher education: Tracking an academic revolution.
13. UNAIDS (2009a). 12 Components Monitoring and Evaluation System Strengthening Tool. Geneva: UNAIDS.

İnternet resursları

1. <https://president.az/az/articles/view/9779>
2. <https://e-qanun.az/framework/29145>
3. Link:https://www.researchgate.net/publication/228404779_The_relationship_between_universities_and_industry_The_American_university_perspective
4. International Journal of Economic Practices and Theories, Vol. 3, No. 1, 2013 (January), e-ISSN 2247–7225
5. Link:https://www.researchgate.net/publication/324091355_Why_Should_University_and_Business_Cooperate_A_Discussion_of_Advantages_and_Disadvantages
6. Professor Sir Tim Wilson, “A Review of Business–University Collaboration DL”, February 2012, 89 page. LINK: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/32383/12-610-wilson-review-business-university-collaboration.pdf
7. <https://www.businessnewsdaily.com/10717-best-business-simulation-games.html>
8. <https://www.indeed.com/career-advice/career-development/why-do-companies-hire-interns>
9. https://www.researchgate.net/publication/352564859_Organizing_of_Interaction_Between_Universities_and_the_Business-Environment_in_Terms_of_Stakeholders
10. <https://digitalcommons.unf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1567&context=etd>
11. <https://sloanreview.mit.edu/article/developing-successful-strategic-partnerships-with-universities/>
12. <https://www.indeed.com/career-advice/finding-a-job/best-business-internships>

13. <https://www.cnbc.com/2019/09/28/the-10-universities-that-receive-the-most-applications.html>
14. <https://www.investopedia.com/terms/m/mba.asp>
15. <https://www.studysmarter.us/magazine/best-business-schools-globally/>
16. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2018.pdf
17. <https://www.topuniversities.com/university-rankings-articles/university-subject-rankings/top-business-schools-2020>
18. <https://poetsandquants.com/2021/09/15/wharton-plunges-to-ninth-in-new-bloomberg-businessweek-mba-ranking/>
19. https://www.researchgate.net/publication/338992258_UBI_Global_World_Rankings_of_Business_Incubators_and_Accelerators_2019-2020
20. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/03/31/fact-sheet-the-american-jobs-plan/>
21. <https://www.cairn.info/revue-journal-of-innovation-economics-2014-3-page-79.htm>
22. <https://edu.gov.az/az/page/86/2840>
23. <https://www.stat.gov.az/news/index.php?id=5119>
24. <https://customs.gov.az/en/post/6227/xarici-ticaretdoerviyyesindex-22-7faizartib>
25. <https://edu.gov.az/az/page/65-ali-t%C9%99hsil-m%C3%BC%C9%99sis%C9%99si>
26. <https://www.topuniversities.com/universities/azerbaijan-state-oil-industry-university>
27. https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2022/world-ranking#!/page/0/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats
28. <https://edu.gov.az/az/news-and-updates/17488-1>

29. <https://bakudistans.az/news/id/1871/Bakida-Azerfon-sirketi-ve-BDU-arasinda-birge-teqaud-proqrami-imzalanib>
30. <https://report.az/tehlukesizlik/azneft-qaz-universiteti-ile-bp-azerbaijan-arasinda-memorandum-imzalandi/>
31. <https://www.bhos.edu.az/az/news/BHOS-and-SOCAR-expand-cooperation1451>
32. https://www.bp.com/en_az/caspian/who-we-are/bp-in-azerbaijan/bp-azerbaijan-sustainability/social-investment-in-azerbaijan/education.html
33. <https://www.azvirt.az/news/azvirt-and-baku-institute-of-construction-and-architecture-have-signed-memorandum-of-understanding>
34. <https://www.wlu.ca/partnerships/global-partnerships/ada-university-partnership.html>
35. <https://bphm.az/posts/dovlet-mesgulluq-agentliyi-ve-azerbaycan-texniki-universiteti-arasinda-emekdasliq-senedi-imzalanib>
36. <https://banker.az/bank-respublika-v%C9%99-az%C9%99rbaycan-texniki-universiteti-arasinda-%C9%99m%C9%99kdasliq-memorandumu-imzalanib/>
37. <https://big.az/432195-texniki-universitet-bu-sirket-ile-emekdasliga-basladi.html>
38. https://www.sosial.gov.az/post_479036
39. <https://mincom.gov.az/az/view/news/332/azerbaycan-texniki-universiteti-yukse-texnologiyalar-parki-ile-emekdashliq-edecek>
40. <https://www.aztu.edu.az/az/news/azerbaycan-texniki-universiteti-beynelxalq-emekdasligi-genislendirir-8213>
41. <https://www.stat.gov.az/source/education/>